

Oporezivanje rada u BiH

Mirela Ibrahimagić

Sadržaj:

Pregled	1
Uvod	2
Lista skraćenica	3
Opis problema	4
Zašto je važno oporezivanje rada?	4
Novija saznanja o oporezivanju rada u BiH	5
Finansiranje za socijalno osiguranje u BiH	7
Politika zdravstvene zaštite i cijena rada	10
Penzijska politika i cijena rada	13
Cijena rada i njene karakteristike u kontekstu BiH	16
Oporezivanje plaća u EU	21
Zaključci i preporuke u pogledu politika	22
Prilog: Statistički podaci	25
Bibliografija	36

Sažetak

Visoka cijena rada se često navodi kao krivac za nerazvijen privatni sektor, nizak nivo konkurentnosti domaće privrede, visok udio neformalne ekonomije kao i nizak nivo zaposlenosti. Studija razmatra ulogu i efekte politike oporezivanja rada i socijalnih beneficija u kontekstu učinkovitosti tržišta rada te razmatra napredak koje su u skorije vrijeme postigle entitetske vlade u reformiranju sistema poreza na rad i beneficija vezanih za rad sa ciljem povećanja ekonomskih poticaja kako bi se postigla veća zaposlenost i otvaranje novih radnih mjesta. U nedostatku statističkog indeksa cijene rada a na temelju kalkulacije glavnih pokazatelja cijene rada koju su uradili autori, ti su podaci uspoređeni sa nivoima u EU. Ova studija razmatra nivo e poreznog klina (eng. tax wedge) u međunarodnom kontekstu i sisteme beneficija (osobito zdravstvenog i penzijskog osiguranja) s obzirom na procjenu skorašnjih reformi te kako bi se dale preporuke za dalje djelovanje na nivou FBiH.

Uvod

Oporezivanjem rada pojavljuje se tzv. porezni klin između cijene rada i neto plaće koju prima uposlenik. OECD¹ (2007) porezni klin definira kao zbir poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje kojeg snosi uposlenik i/ili poslodavac, zajedno sa bilo kojim porezom na plaće umanjenim za gotovinske transfere, iskazano kao procent cijene rada. Prema ovoj definiciji, porezni klin predstavlja razliku koju poslodavci isplaćuju (plaća i doprinosi za socijalno osiguranje), i onog što uposleniku ostaje kao neto plata nakon što plati sve poreze. Cijena rada često je predmet rasprava u okviru međunarodne konkurentnosti i alokaciji, ili bolje rečeno, realokaciji proizvodnih potencijala, što je intenzivirano posljednjih godina sa rastućim procesom globalizacije. Prema indeksu globalne konkurentnosti (GCI²), BiH privreda je u 2008 g. Rangirana na 107 mjesto (od ukupno 134 zemlje). Nažalost, BiH nije uspjela da privuče značajan nivo Stranih direktnih investicija (SDI) u proteklom periodu. Razlozi su brojni. Posebno je proces proširenja istočnoevropskih zemalja povećao značaj pitanja cijene rada u EU.

¹ OECD (2007)

² WEF (2008)

Za oporezivanje rada u zemljama EU se smatra da je više nego u ostalim zemljama članicama OECD-a. U kontinentalnoj Evropi, porezni klin premašuje 50% bruto cijene rada, što je slučaj u Njemačkoj, Belgiji, Mađarskoj i Francuskoj, dok su Južna Koreja i Meksiko jedine članice OECD-a u kojima je porezni klin ispod 20% (OECD 2006). Visoki porezni klin je opadao u mnogim zemljama posljednjih godina, s ciljem većeg zapošljavanja, kako je to zacrtano u Lisabonskoj agendi. Na izvjesnom nivou plaća, veći porezni klin uvećava nezaposlenost i generira poticaje za firme da radije djeluju u neformalnom sektoru ekonomije. Da li, i u kojoj mjeri, uvođenje poreza na rad utiče na rezultate tržišta rada ovisi o elastičnosti krivulja potražnje i ponude i fleksibilnosti tržišta rada, pri čemu, ovo drugo ovisi o sindikatima (*u mnogim zemljama EU, socijalni partneri imaju jak utjecaj na faktore poput doprinosa za socijalno osiguranje koje plaća poslodavac*), mehanizmima i nivoima minimalne plaće, itd. Kaže se da su, što je veći porezni klin, veće i prepreke otvaranju novih radnih mjesta.

Studija analizira „jaz“ između onog što poslodavci plaćaju za rad i onog što uposlenici nose kući kao plaću u FBiH i uspoređuje sa nivoima u RS-u i u zemljama EU, čime se odgovara na sljedeća pitanja:

1. Koje su karakteristike cijene rada, poreznog klina na rad i stope nezaposlenosti u BiH i entitetima BiH?
2. Koja se vrsta poreznog sistema implementira u Federaciji BiH i kakvu je razliku to donijelo u odnosu na prethodnu politiku poreza na rad?
3. Da li je cijena rada jedini način povećanja potražnje za radom?

Ostatak ovog rada organiziran je na sljedeći način: *Prvi dio* rada definira historijat problema. *Drugi dio* razmatra skorašnja saznanja o cijeni rada u BiH, raspravlja o karakteristikama cijene rada, poreznog klina na rad, nivo nezaposlenosti i sistem beneficija za socijalno osiguranje (*zdravstveni i penzijski sistem*). *Treći dio* pruža pregled sistema socijalnog osiguranja (zdravstveno i penziono osiguranje) u pogledu potencijala smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje što bi trebalo doprinjeti smanjenju poreznog klina ali i cijene rada. *Četvrti dio* predstavlja glavni korpus studije politika koje su u temelju ovog rada, s obzirom na politiku poreza na rad koja se odnedavno implementira u entitetima BiH te daje usporedbu politika poreza na rad između entiteta i zemalja EU. Rad u sažetku daje zaključne opservacije i preporuke.

Lista skraćenica

BDP	Bruto domaći proizvod
DI	Direktne investicije
SDI	Strane direktne investicije
PIT	Porez na lični dohodak
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SSC	Doprinosi za socijalno osiguranje
SSS	Sistem socijalnog osiguranja
ITR	Implicitna porezna stopa
EBRD	Evropska banka za regionalni razvoj
CoE	Vijeće Evrope
ECSS	Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti

Mirela Ibrahimagić

je rođena 19.06.1972 u Tuzli. Nakon školovanja u Austriji, u 2002 g. stiče zvanje magistra ekonomskih nauka, nastavlja dodatno specijalističko školovanje u Americi iz oblasti profesionalnog računovodstva. Od 2003 g. bavi se pitanjem razvoja BiH gdje prvobitno bila zaposlena u Uredu PRSP koordinatora te zatim Jedinici za ekonomsko planiranje (EPPU), projekat koji je finansiran sredstvima Svjetske Banke, na poslovima monitoringa makroekonomskih i strukturnih reformi. Danas je zaposlena u Direkciji za ekonomsko planiranje na poziciji Šefa Odjeljenja za analizu socijalne uključenosti.

Opis problema

Zašto je važno oporezivanje rada?

Sa rastućom globalizacijom, konkurencija između zemalja za privlačenje stranih investicija se intenzivira, pri čemu zemlja - kako bi osigurala veći priliv međunarodnih finansijskih sredstava - cijenu rada drži na što je moguće nižem nivou. Cijena rada je relevantna, ne samo za privlačenje stranih investicija, već i za domaće izvozne firme koje svoje proizvode izvoze u države sa višom cijenom rada. Međutim, u tranzicionim ekonomijama, direktne strane investicije (FDI) se smatraju primarnim instrumentom za otvaranje novih radnih mjesta³. Nažalost, BiH nije imala velike koristi od priliva direktnih stranih investicija (najniži iznos direktnih stranih investicija u regionu, kao i među ekonomijama u tranziciji, prema UNCTAD-u⁴), i know-how u poređenju sa ekonomijama u tranziciji u Istočnoj Evropi (*SDI u BiH uglavnom su vezane za privatizaciju neefikasnih kompanija u državnom vlasništvu, gdje je neophodno prije zatvaranje nego otvaranje radnih mjesta*). Prema podacima EBRD, u periodu 1989-2007, BiH je privukla nekih 1.348 USD⁵ per capita kroz SDI (*samo Makedonija sa 1.117 USD i Albanija sa 830 USD pokazuju niži priliv SDI u poređenju sa BiH*). Ekonomija BiH je radno intenzivna, te sadašnji visok nivo cijene rada ne čini njenu ekonomiju konkurentnom u pogledu privlačenja većih investicija.

³ World Bank (2004a)

⁴ UNCTAD

⁵ EBRD

Nesposobnost tržišta rada da generira nova radna mjesta tradicionalno se povezuje sa visokim porezima vezanim za rad, kroz visoke doprinose za socijalno osiguranje i poreze na dohodak, te mehanizme utvrđivanja plaća (*Izveštaju EU o napretku*). Visoka cijena rada (*posebno visoki doprinosi za socijalno osiguranje*), iz perspektive poduzetnika se smatraju glavnom preprekom razvoju privatnog sektora, posebno malih i srednjih preduzeća (*Svjetska banka*)⁶. Visoka cijena rada često se okrivljuje za faktor koji doprinosi rastu zaposlenosti u neformalnom sektoru. U Dokumentu o proširenju za Zapadni Balkan (2009) EC preporučuje smanjene poreznog opterećenja na rad kroz širenje porezne osnovice, što je politika prihvaćena od Vlade FBiH te iskazana u Vladinom programu za period 2008-2010. Štetni efekti visokih cijena rada na rast i zapošljavanje su tema mnogih ekonomskih studija (*Daveri and Tabellini, 2000; Haltiwanger et al., 2003; Nickel, 2003; Bassanini and Duval, 2006*). Umjereni ekonomski rast u BiH u posljednjim godinama (*prosječno 5% u periodu 2000-2007*) karakterizira se kao „rast bez zapošljavanja“. Nivo zapošljavanja je stagnirao na nivou od 30%⁷, što je više od dva puta manje nego u EU (*64.8% u EU15 i 66.2% u EU25 u 2006%*⁸) te spada među najniže u regionu⁹ (*Srbija 44,75%, Crna Gora 42,7%, Albanija 56,4%, Hrvatska 44,1%, i Makedonija 44,1%*). Gotovo polovina radno sposobnog stanovništva u BiH je aktivna (*43,9% u 2007*¹⁰, *EU27 70,5%*). Nezaposlena populacija čini 29% radne snage (LFS 2008) koju dalje čine zaposlenici 72.1%¹¹ pretežno zaposleni u sektoru usluga (*trgovina, javne usluge i obrazovanje*) i industriji, te samozaposleni (*22,1% od ukupnog broja zaposlenih*), uglavnom u poljoprivredi kao preovlađujućoj formi zaposlenosti u neformalnom sektoru..

⁶ World Bank (2002)

⁷ BHAS

⁸ EUROSTAT (2006)

⁹ ILO

¹⁰ BHAS (2008.)

¹¹ BHAS

Porezni klin, odnosno razlika između cijene rada koju snosi poslodavac i onog što zaposlenici dobiju kao neto plaću, može znatno utjecati na rezultate tržišta rada (*Istraživači Centra za socijalna i ekonomska istraživanja - CASE*), posebno za niskokvalificiranu radnu snagu. Studija upozorava na rizik visokog oporezivanja rada u zemljama Srednje i Istočne Evrope i govori u prilog nižem oporezivanju niskokvalificiranog rada (*M. Gora, A. Adziwill, A. Sowa and M. Walewski*). Bassanini and Duval su 2006 godine, koristeći objedinjene podatke za zemlje članice OECD-a za period 1982-2003, utvrdili da bi smanjenje poreznog klina od 10 procentnih poena dovelo do smanjenja stope nezaposlenost za 2.8 procentnih poena. Isti rezultat je potvrdio Nickell (2004)¹², gdje "10 procentnih poena rasta poreznog klina smanjuje input rada od nekih 1-3% radno spo-

¹² MFT BH (2008)

sobnog stanovništva". Nedavna studija za region Zapadnog Balkana (*Aradarenko, 2008*) koristila je ekonometrijski model za procjenu mogućeg utjecaja poreza na rad na zaposlenost u zemljama Zapadnog Balkana. Regresija u ovim zemljama dovodi do kratkoročne elastičnosti potražnje za radom od - 0,21%, što znači da bi povećanje od 10% cijene rada kratkoročno rezultiralo smanjenjem zaposlenosti od 2,1%. Vodopivec i Ducel su ustanovili, nakon jednostavne analize poreznog klina, da niži porezni klin odgovara nižim stopama zaposlenosti i višim stopama nezaposlenosti. Empirijski dokazi pokazuju prilično negativan utjecaj poreza na rad na zapošljavanje, ali u različitim omjerima za različite grupe radnika. Nadalje, studija koju su uradila Góra et al. (2006) koristeći panel regresije za zemlje OECD-a pruža dokaze da na stope zaposlenosti niskokvalificiranih radnika veoma utiču porezni klinovi dok na kvalificirane radnike nema utjecaja.

Porezi, koji se posmatraju kao poremećaj tržišta rada koji utječe na ponudu i potražnju za radom, utječu na nivo zaposlenosti i nivo plata ovisno ne samo od nivoa oporezivanja, već i od drugih faktora, npr. institucionalnih struktura u procesu pregovaranja o platama, strukturi tržišta rada itd.

Opća fiskalna strategija u BiH (*vladina potrošnja predstavlja gotovo 50% BDP-a, što je daleko iznad prosjeka u EU-27*) sve više se oslanja na prihode iz indirektnih poreza (*prihodi od indirektnih poreza čine više od 50% ukupnih poreznih prihoda*¹³) s jedne strane, i prihode od doprinosa za socijalno osiguranje kao preovlađujućeg oblika oporezivanja rada, s druge strane (*opći podaci za vladu, prihod od doprinosa za socijalno osiguranje (DSO): 14% BDP u 2006.*¹⁴). Prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje (DSO) kao udio BDP-a za BiH su u skladu sa međunarodnim standardima (*podaci za 2006*¹⁵: 13.8% BDP za EU15 i 13.7% BDP za EU27), ali ne i na per capita nivou. Fondovi socijalnog osiguranja se oslanjaju u 95%¹⁶ (*za sva tri fonda: penzijski, zdravstveni i fond za osiguranje od nezaposlenosti - u oba entiteta*) na prihode iz doprinosa za socijalno osiguranje koje plaćaju sadašnje generacije radnika, s tim da se većina trenutnih prihoda isplaćuje sadašnjim korisnicima. BiH i većina zemalja Jugoistočne Evrope u velikoj se mjeri oslanja na prihode iz doprinosa za socijalno osiguranje prilikom finansiranja beneficija socijalnog osiguranja.

¹³ IMF (2007).

¹⁴ EC (2007b).

¹⁵ Vlastita kalkulacija uz korištenje podataka MTEF FBH, RS 2008-2010.

¹⁶ Kalkulacije autora na osnovu Srednjoročnih okvira rashoda za FBH i RS 2008-2010

¹⁷ Carone et al. (2005)

Ako u obzir uzmemo sadašnji nivo cijene rada, postoji realna zabrinutost u pogledu mogućnosti finansiranja beneficija socijalnog osiguranja (*penzijsko, zdravstveno i osiguranje za nezaposlene*) na fiskalno održiv način. Oporezivanje rada dodatno dobiva na značaju uslijed demografskih trendova starenja stanovništva, koji otvaraju brojna pitanja i izazove u pogledu strukture oporezivanja. „Ekonomski efekat starenja će biti oštar i raznolik¹⁷: produktivnost će postati preovlađujući izvor rasta zbog sve manjeg broja radno sposobnog stanovništva, što će dovesti (uz nepromijenjene politike) do pada potencijalnih stopa ekonomskog rasta. Ključni izazov će predstavljati definiranje politike tržišta rada i reformi poreza i beneficija u cilju povećanja ponude rada i daljnjih reformi socijalne zaštite, koja bi jamčila dugoročnu održivost javnih finansija uoči demografskih promjena.

Novija saznanja o oporezivanju rada u BiH

Sa izuzetkom ogromnog broja empirijskih studija o cijeni rada, sastavu i utjecaju na nivoe tržišta rada i zaposlenosti, literatura o utjecaju tržišta rada, bolje reći poreznog klina, na zaposlenost i nezaposlenost u zemljama u tranziciji je kvalitativno ograničena. Općenito govoreći, cijena rada često se označava kao faktor koji doprinosi rastu neformalnog sektora (*što rezultira nižom stopom zaposlenosti u formalnom a višom u neformalnom sektoru*), kao što je to slučaj u BiH. Nickell i De Haan (2003), sumirajući rezultate empirijskih studija za zemlje članice OECD-a, ustanovili su da većina analiza pokazuje negativan odnos između poreznog klina i zaposlenosti, ali sa različitim

nivoom elastičnosti koja se kreće od -0,55 posto (Daveri i Tabellini, 2000), do -0,11 posto (Nickel i ostali, 2003). Druga mjera poreznog opterećenja na rad je **implicitna porezna stopa** (ITR)¹⁸. Procjene (Arandarenko i Vukojević, 2008) pokazuju nivo od 38.7% za BiH (2005), što je više od prosjeka u EU-27 (36.2%¹⁹ u 2005) ali niže nego u Albaniji (44%), mada više nego u Makedoniji (35%). Štoviše, Arandarenko i Vukojević (2008) tvrde da će, „kada zemlje Zapadnog Balkana krenu stabilnijim putem razvoja, relativno visoki nivo poreznog klin imati značajno negativan efekat na potražnju za radom (posebno niskokvalificiranih radnika) u formalnom sektoru“.

¹⁸ Implicitna porezna stopa (ITR) na zaposlenike se definiše kao suma svih direktnih i indirektnih poreza i ukupnih doprinosa za socijalno osiguranje na teret poslodavca i uposlenog podijeljeno sa ukupnim naknadama uposlenog na određenoj ekonomskoj teritoriji povećano za poreze na plaću i obračunatu plaću.

¹⁹ Arandarenko (2008)

Skoriji nalazi o nivou cijene rada i njegovo poređenje unutar regiona Zapadnog Balkana slijedi u Tabeli 1. Cijena rada (vidjeti Tabelu 1) je, u periodu 2001-2006, bila najviša u FBiH, a najniža u RS-u (gdje zapošljavanje jednog radnika košta 523 eura u 2006) sa najnižim rastom u FBiH (u nominalnom i realnom iznosu). Na porezni klin u BiH mnogo više utiču doprinosi za socijalno osiguranje nego porez na lični dohodak (Arandarenko 2007), što rezultira velikim poreznim opterećenjem nisko plaćenih radnika i radnika koji izdržavaju članove porodice. Vrlo značajna karakteristika režima oporezivanja rada je odsustvo poreznog odbitka, kredita i promjenjivih stopa u odnosu na iznos plaće, što rezultira nepostojanjem progresivnosti (za samce) prihoda od rada. Stoga su radnici koji izdržavaju članove porodice suočeni sa istim poreznim klinom kao i samci. Cijena rada u zemljama Zapadnog Balkana (386 eura u 2005) bliža je cijeni u dvije najnovije članice EU (prosječna cijena rada u novim državama članicama je iznosila oko 800 eura u 2005).

Tabela 1:
Cijena rada u pet zemalja
Zapadnog Balkana po
prosječnom rastu plaća i
stopom rasta cijene rada po
uposleniku

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Cijena rada (EUR)						
Bez posebnih beneficija						
BiH-FBiH*	389	418	454	462	483	523
BiH-RS	241	270	295	330	362	406
Srbija	176	262	306	332	362	445
Crna Gora*	204	224	315	352	379	438
Makedonija*	291	270	295	330	362	406
Albanija	140	152	164	181	196	201
Prosječna plaća	260	297	339	362	386	436
Cijena rada po uposleniku (stopa rasta – nominalna), (u %)						
BiH-FBiH	-	7.5	8.6	1.8	4.5	8.2
BiH-RS	-	12.3	9.2	11.6	9.9	12.0
Srbija	-	48.9	16.8	8.5	9.0	22.9
Crna Gora	-	9.7	40.4	11.7	7.8	15.6
Makedonija	-	6.2	4.4	3.8	2.5	7.7
Prosjek za Zapadni Balkan	-	13.5	13.5	7.3	6.7	12.0
Cijena rada po uposleniku (stopa rasta – realna), (u %)						
BiH-FBiH	-	7.7	8.5	2.1	1.5	0.8
BiH-RS	-	10.2	7.3	9.8	4.3	4.4
Srbija	-	30.3	13.9	8.7	7.2	11.7
Crna Gora	-	8.6	14.9	9.1	5.3	12.2
Makedonija	-	4.4	3.8	4.3	1.8	4.3
Prosjek za Zapadni Balkan	-	11.2	9.7	5.6	3.8	5.5

Izvor: Arandarenko (2008)

*Neoporezive posebne beneficije nisu uključene, mada uvećavaju nivo cijene rada.

Naime, obračun cijene rada zavisi od nivoa prosječnih plaća koji se koristi u obračunu. Sadašnji izvori podataka (anketa RAD na mjesečnoj osnovi usaglašena među entitetima), koji se koriste za procjenu nivoa plaća, trpe na pouzdanosti zbog sve lošije obuhvaćenosti anketom i stope odgovora što u stvari generira **procjenu prosječne plaće** višom nego što zapravo jeste (*pretjerana procjena rasta plaća, pri čemu je stvarna plaća niža nego objavljena, te je javni i društveni sektor pretjerano zastupljen a male firme i samozaposleni uopće nisu uračunati u anketi*²⁰).

²⁰ OECD (2004)

U prošlosti, reformi poreza na dohodak se mnogo više posvećivalo pažnje od strane kreatora politika u BH, pri čemu je sistem socijalno osiguranja ostao uglavnom nepromjenjen osim povremenih promjena zakonskih stopa, unatoč činjenici da doprinosi predstavljaju mnogo veći udio u prihodima nego porez na dohodak (*vidjeti Sliku 1*). Nove izmjene entitetskih zakona o socijalnom osiguranju su stupili na snagu 1. 1. 2009. i donijeli promjene zakonskih stopa doprinosa za socijalno osiguranje. U Federaciji, stoep doprinosa za socijalno osiguranje (*koje plaća i poslodavac i uposlenik*) su smanjene sa 45% na nivo od 41,5% (do promjene je došlo u 2001. smanjenjem za 1,5 procentna poena te 2009. za 2 procentna poena). U RS-u su ti doprinosi smanjeni sa 42% na neto plaću na 30,6% bruto plaće.

Stope poreza na lični dohodak su konkurentne i među najnižim u EU. Godine 2008. Vlada FBiH je povećala te stope sa 5% na 10%. RS je započela reformu svog poreza na dohodak ranije, u 2007. smanjenjem stope na 8% (*mada je prva verzija predviđala stopu od 10%, čime su se mogle harmonizirati entitetske stope poreza na lični dohodak te ukinuti progresivne stope od 10% i 15%*) i uvođenjem neoporezivog dijela u iznosu od 12 minimalnih mjesečnih plaća. Novi Zakon o porezu na lični dohodak RS-a uveo je bruto plaću kao osnovu za obračun (*isto kao i u FBiH*). Oba zakona su uvela neoporezivi dio te dodatno pojednostavila i učinila pravedniji sistem oporezivanja plaće, posebno u Federaciji, gdje svaki kanton ima vlastite odredbe. Razni izvori (*OECD 2004*²¹, *MMF, Svjetska banka, EC*) daju preporuku u slučaju BiH da slijedi trend smanjenja poreznog klina na rad sa ciljem smanjenja glavne prepreke otvaranju novih radnih mjesta i spremnosti ljudi da rade.

²¹ Arandarenko (2008).

Finansiranje za socijalno osiguranje u BiH

Socijalne beneficije u BiH su tijesno povezane sa doprinosima koji se u potpunosti uplaćuju iz plaća zaposlenih. Socijalno osiguranje je u nadležnosti entiteta kojeg čine zdravstveno, penzijsko-invalidsko i osiguranje od nezaposlenosti. Entitetski zakoni o doprinosima za socijalno osiguranje reguliraju sisteme obaveznog doprinosa za finansiranje penzijskog/invalidskog, zdravstvenog i osiguranja za nezaposlene. Zakon u FBiH postavlja **gornje limite** za stope doprinosa (*gdje stope doprinosa dalje utvrđuju nadležne institucije*), **minimalne porezne osnovice**, koje ne mogu biti niže od najniže plaće koja je utvrđena Općim kolektivnim ugovorom, **bruto plaće** kao osnova za oporezivanje u oba entiteta (*prethodno je u RS-u korištena neto plaća; za definicije, vidjeti Kvadrat 1*), **obim socijalnog osiguranja** (*dječija zaštita je dio doprinosa za socijalno osiguranje u RS-u, ali ne i u FBiH*), **nosioci doprinosa za socijalno osiguranje-a** (*u FBH doprinose plaća poslodavac i uposlenika u RS-u samo poslodavac*), **mehanizam finansiranja** beneficija socijalnog osiguranja (*fondovi socijalnog osiguranja u RS-u se redovno finansiraju iz budžeta, što nije slučaj u FBiH*) itd. Ove razlike mogu itekako izazvati teškoće u tumačenju nivoa cijene rada i poreznih klinova između entiteta.

Kvadrat 1. Definicija neto i bruto plaće

„**Neto plaća**“ u RS-u se definira kao ono što pojedinac nosi kući kao plaću, što uključuje posebne beneficije (npr. naknada za topli obrok, troškove transporta itd.) što je sve oporezivo. Doprinos koji uplaćuje poslodavac i porez na prihod plaća se na neto plaću plus posebne beneficije te se vrši direktan transfer sa poslodavca na vlasti. Statistika izvještava o neto plaćama bez doprinosa za socijalno osiguranje.

„**Bruto plaća**“ u Federaciji odnosi se na plaću uposlenika bez posebnih beneficija (naknade za topli obrok itd.) plus udio u doprinosu za socijalno osiguranje koji plaća uposlenik i porez na prihod od 5%. Sa novim zakonom o porezu na lični dohodak porezna stopa je povećana na 10%. Posebne beneficije se ne oporezuju. Statistika izvještava o neto plaćama.

Smatra se da su stope doprinosa za socijalno osiguranje visoke i da predstavljaju ključni faktor (*udio doprinosa za socijalno osiguranje u ukupnoj cijeni rada je oko 30% u RS i 38% u FBH, pogledaj Aneks 2 i 3*) visoke cijene rada u BiH (*cijena rada u BiH je među najvišim u regionu Zapadnog Balkana, gdje je u rasponu od 200 eura u Albaniji do 423 eura BiH²²*).

²² Izvor: Tax trends in EU (2008).

Stope SSC-a (u %)	Federacija BiH			Republika Srpska	
Porezna osnovica	Bruto plaće			Neto plaće	
Posebne beneficije	Neoporezivo (naknada za transport i topli obrok itd)			Oporezivo (naknada za transport i topli obrok itd)	
porez na lični dohodak	Jedinstvena stopa od 10%, bez nultih područja, odbici od 300 KM, neoporezovane posebne beneficije			Jedinstvena stopa od 8%, bez nultih područja, odbici od 300 KM, nema neoporezovanih posebnih beneficija	
Plaća	Poslodavac i uposlenik			Poslodavac	
	Ukupno	Poslodavac	Uposlenik	Ukupno	Poslodavac
Penzijsko i invalidsko osiguranje	23.0	6.0	17.0	17.0	17.0
Zdravstveno osiguranje	16.5	4.0	12.5	11.5	11.5
Osiguranje za nezaposlene	2.0	0.5	1.5	0.7	0.7
Dječiji doplatak	-	-	-	1.4	1.4
Ukupni SSC	41.5%	10.5%	31.0%	30%	30%
Porez na lični dohodak	10%			8%	
Ukupni porez	51.5%			38.0%	

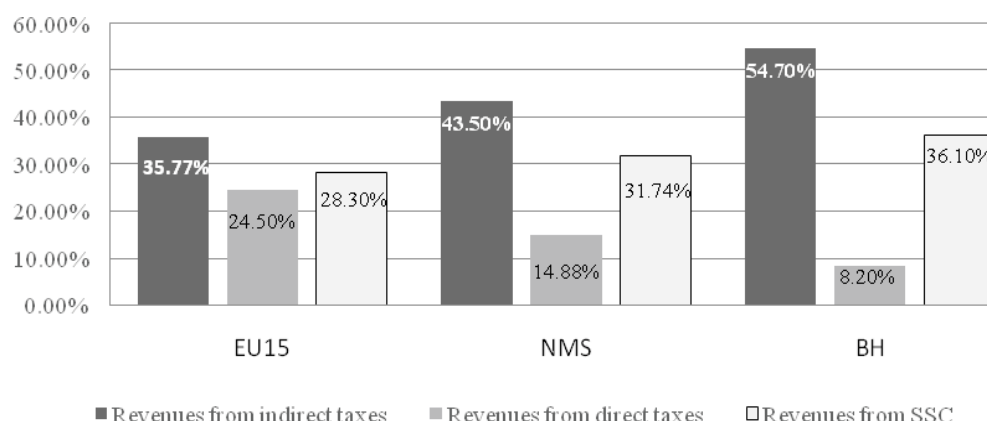
Tabela 2:
Doprinosi za socijalno osiguranje i propisi u vezi sa porezom na lični dohodak u entitetima

Izvor: Zakon o doprinosima FBiH i RS

Tako visoka cijena rada je povezana sa izbjegavanjem plaćanja poreza što za posljedicu ima značajan nivo neformalne ekonomije (*kroz prikazivanje nižih nivoa plaća, neprijavlivanje radnika itd.*). Za BiH postoje različite procjene obima neformalne ekonomije. Prema podacima (*LFS 2006*), procjenjuje se da je obim **sektora neformalne ekonomije** na nivou od 34%, uključujući sve zaposlene osobe koje nisu obuhvaćene zdravstvenim i penzijskim osiguranjem. Usto, Svjetska banka i MMF procjenjuju da je to oko 30-40% službenog BDP-a. Veliki obim neformalne ekonomije je karakterističan za zemlje u tranziciji, što se tumači kao nesposobnost otpuštenih nekvalificiranih radnika da se reintegriraju na tržište rada, visok nivo poreza na rad koji dovodi do izbjegavanja plaćanja poreza itd. Poslodavci u praksi prikazuju plaće uposlenih znatno nižim (*za radnike sa višom plaćom prijavljuje se niža kategorija plaća, čime se prijavljuje veći broj radnika koji primaju minimalnu plaću*) kako bi izbjegli, ili na minimum sveli, plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje.

Opća fiskalna strategija u BiH sve se više oslanja na prihode iz indirektnih poreza i doprinosa za socijalno osiguranje kao preovlađujuću formu oporezivanja plaća, što je više u skladu sa novim državama članicama (vidjeti Sliku 1). Prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje su drugi najveći izvor prihoda u oba entiteta. Slika 1. prikazuje razlike u poreznoj politici između starih i novih država članica EU, gdje stare imaju ujednačenije nivoe izvora prihoda između potrošnje i rada.

Slika 1:
Udio prihoda iz indirektnih poreza, direktnih poreza i doprinosa za socijalno osiguranje u ukupnim porezima na prihode u 2006. za zemlje EU i u 2008. za BiH.

Izvor: Porezni trendovi un EU (2008), Srednjoročni okvir potrošnje za FBiH, RS, BiH (2008/2010, 2009/2011)

Prihod od doprinosa za socijalno osiguranje su iznosili (*opći podaci Vlade*) 14,3% BDP-a u 2006. godini (vidjeti Tabelu 3), što je iznad nivoa EU-27 (10.95 % BDP-a, s tim da je 11.2% BDP-a u EU15 i 13.7% BDP u EU27 u 2006²³) ali ne na nivou per capita (kao što je to slučaj potrošnje u sektoru zdravstva, vidjeti dio Zdravstvena politika i cijena rada). Iako prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje čine veliki udio u BDP-u, ipak uzimajući u obzir nizak nivo BDP per capita, ti su prihodi i dalje nedovoljni da pokriju zadovoljavajući standard zdravstvene zaštite kao i životni standard korisnika socijalnog osiguranja. Nadalje, prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje pokazuju stalni rast u nominalnom pogledu (kao i u % BDP-a u FBiH) u periodu 2006-2008. (vidjeti Tabelu 3). Samo u 2008. prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje porasli su za 21.8% (DEP) u FBiH te 29.8% u RS-u, dok su plaće povećane za 13.4%²⁴ u FBiH (29.1% u RS-u) a nivoi zaposlenosti porasli za nekih 4% u prosjeku, pri čemu se rast prihoda po osnovu doprinosa prije može povezati sa povećanom fiskalnom disciplinom nego bilo čim drugim.

²³ DEP (2008).

²⁴ Kalkulacija autora uz korištenje podataka MTEF FBH, RS 2008-2010

(u mil)	2006.		2007.		2008.	
	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS
Indirektni porezi	2.372	1019	2.630	1.271	2.855	1.324
Doprinosi za socijalno osiguranje (SSC)	1.803	756	2.106	818	2.327	948
Direktni porezi	410	330	473	285	503	327
Ukupni porezi	4.585	2.105	5.209	2.374	5.685	2.599
Indirektni porezi u ukupnim porezima (%)	51,7	48,4	50,5	53,5	50,2	50,9
SSC u ukupnim porezima (%)	39,3	35,9	40,4	34,5	40,9	36,5
Direktni porezi u ukupnim porezima i (%)	8,9	15,7	9,1	12	8,8	9,1
Prihodi od SSC kao % BDP-a	14.8	11.6	15.3	11.1	-	-
Direktni prihodi kao % BDP-a	3.4	5,1	3.4	3.9	-	-

Tabela 3:
Entitetski porezni prihodi

Izvor: MTEF FBiH i RS za godine 2008-2010. i 2009-2011, Podaci za BDP, entitetska statistika nacionalnih računa

Pod pretpostavkom da će se ostvariti napredak u uspostavi sistema jedinstvenog sakupljanja poreza u okviru entitetskih poreznih organa (*očekuje se da će jedinstveno prikupljanje početi u januaru 2010*), može se očekivati dalji rast poreznih prihoda iz doprinosa za socijalno osiguranje. Ipak, ukupne zakonske stope socijalnih doprinosa u FBiH su visoke u poređenju sa zemljama EU, posebno onima koji imaju sličan nivo poreza na lični dohodak. Entitetske stope poreza na lični dohodak su konkurentne sa mnogo nižim udjelom prihoda u BDP-a (*npr. udio direktnih poreza u BDP-u u 2007. iznosi 3.4% u FBiH a 3.9% u RS-u*) kada se uspoređi sa prosjekom za EU-15 (*10% BDP-a*) ili u novim državama članicama (*4.9% BDPa*). Za udio prihoda od doprinosa za socijalno osiguranje (direktni prezezi) u ukupnim prihodima vidjeti Tabelu 3.

Fondovi socijalnog osiguranja (*penzije, fondovi zdravstvenog i osiguranja za nezaposlenost u oba entiteta*) oslanjaju se pretežno na prihode iz doprinosa na socijalno osiguranje (*doprinosi čine 95%²⁵ prihoda fondova*) koje plaćaju sadašnje generacije radnika; od čega se najveći dio dalje uplaćuje sadašnjim korisnicima sva tri fonda. U pogledu obezbjeđivanja beneficija socijalnog osiguranja, većina zemalja²⁶ gdje se primjenjuje pay-as-you-go "PAYG" sistem, su imala veoma bolno iskustvo sa akumulacijom visokih deficita koji ugrožavaju finansijsku održivost fondova (*mada neki autori kao uzrok problem vide radije slab ekonomski rast nego PAYG sistem kao problem*). To je mnoge zemlje suočilo sa bolnom odlukom da ili racionaliziraju beneficije socijalnog osiguranja, ili ukinu plaćanje beneficije koje prostiču iz zakonskih obaveza što je u potpunosti neprihvatljiva opcija.

²⁵ Svjetska Banka (2004b).

²⁶ WHO (2007)

Mogućnost proširenja poreske osnovice kroz smanjenje cijene rada (tj. *doprinosa za socijalno osiguranje za zdravstveno i penzijsko osiguranje*) razmatra se u nastavku. Fiskalni prostor za smanjenje cijene rada u sadašnjim uslovima je dosta ograničen. Oba sistema djeluju u šemi pay-as-you-go (PAYG) i suočavaju se sa znatnim teškoćama u osiguravanju beneficija po osnovu obaveznog osiguranja te održavanju finansijske ravnoteže. U većini zemalja gdje se beneficije za penzijsko i univerzalno zdravstveno osiguranje uplaćuju po osnovu PAYG sistema (*Navarro 2004*), beneficije obično imaju tendenciju da premašuju sumu doprinosa. Kako disbalans postaje veći, institucije socijalne sigurnosti nailaze na ogromne teškoće u održavanju srednjoročne i dugoročne finansijske ravnoteže te se, u mnogim slučajevima, su već u finansijskim problemima pod bojazni da mogu ostati bez sredstava koja su potrebna kako bi se izfinansirala zahtjevi za beneficijama u bliskoj budućnosti.

S obzirom na finansijsku situaciju fondova zdravstvenog i penzijsko-invalidskog osiguranja prvenstveno u Federaciji (*i radi poređenja sa sadašnjim podacima iz RS*), ovdje razmatramo mogućnosti smanjenja stopa doprinosa čime bi se smanjila cijena rada. Mada i ekonomska teorija i iskustvo EU potvrđuju da mjere smanjenja poreznih stopa proširenjem porezne osnovice mogu smanjiti finansijsko opterećenje poslodavaca te time povećati produktivnost i uposlenost u formalnom sektoru, i dalje nije jasno da li je ta opcija izvodiva za BiH, a pogotovo za FBiH.

Politika zdravstvene zaštite i cijena rada

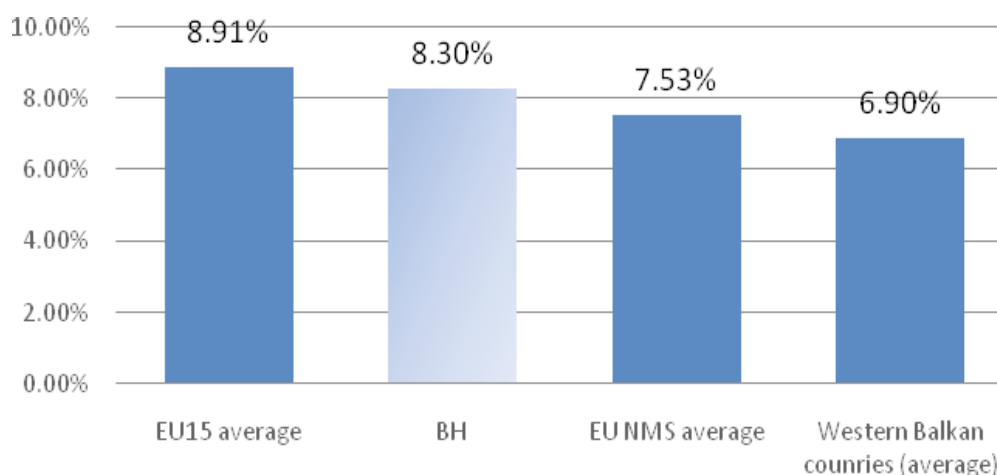
Politika zdravstvene zaštite je odgovornost entitetskih vlada i regulirana je entitetskim zakonima o zdravstvenom osiguranju i zakonima o doprinosima za socijalno osiguranje. Zdravstveni sektor u FBiH je jako decentraliziran sa funkcijama u nadležnosti i Federalne i kantonalnih vlada (*Federalna vlada je nadležna za federalne zakone i politike, ali na osnovu konsenzusa kantonalnih ministarstava*). Decentralizacija sistema zdravstvene zaštite u FBiH rezultirala je nedostatkom usaglašenosti, pogotovo između federalnih i kantonalnih politika zdravstvene zaštite.

Obavezno zdravstveno osiguranje se zasniva na principu međugeneracijske solidarnosti onih koji plaćaju doprinose u kantonima. Pravo iz obaveznog zdravstvenog osiguranja se ostvaruje u FBiH, kroz kantonalne fondove zdravstvenog osiguranja na osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje. Doprinosi za zdravstveno osiguranje (*npr. obavezni doprinos kojge plaćaju i poslodavac i uposlenik*) je glavni izvor finansiranja usluga zdravstvene zaštite (čini 95% sredstava javnog sektora²⁷) u FBiH. Većina javne potrošnje iz zdravstvenog osiguranja priteče kroz fondove zdravstvenog osiguranja, uključujući i sredstva koja se prikupljaju kroz doprinos za socijalno osiguranje a koja se prenose u fondove zdravstvenog osiguranja iz drugih vanbudžetskih fondova (*penzioni fond i fond za osiguranje od nezaposlenosti obuhvaćaju zdravstveno osiguranje za penzionere i nezaposlene*) te budžetski transferi (*zakon predviđa budžetsku podršku kantonalnih ili lokalnih vlasti u slučaju kada fondovi zdravstvenog osiguranja nemaju sredstava da pokriju prava koja proizlaze iz obaveznog zdravstvenog osiguranja*). Budžetski transferi se razlikuju između kantona i općenito pokazuju trend smanjenja.

²⁷ WHO (2007).

Potrošnja na zdravstvenu zaštitu u BiH (*vidjeti Sliku 2*) od 8,3% BDP-a u 2006. godini pokazuje tendenciju veće usklađenosti sa EU-15 (stare EU članice), kao i sa nivoom u novim EU članicama (NMS) te iznad je prosjeka zemalja Zapadnog Balkana. Tako visok nivo potrošnje uglavnom je pod utjecajem privatne potrošnje, dok javna potrošnja ostaje prilično niska. Međutim, unatoč niskim nivoima per capita BDP-a, visoki nivoi potrošnje na zdravstvenu zaštitu u odnosu na BDP pretvaraju se u nizak nivo potrošnje per capita (*vidjeti Sliku 2*). Prevedeno u vrijednost dolara u PPP, per capita potrošnja na zdravstvo u BiH je mnogo niža nego u starim članicama EU, ali još uvijek iznad prosjeka zemalja Zapadnog Balkana.

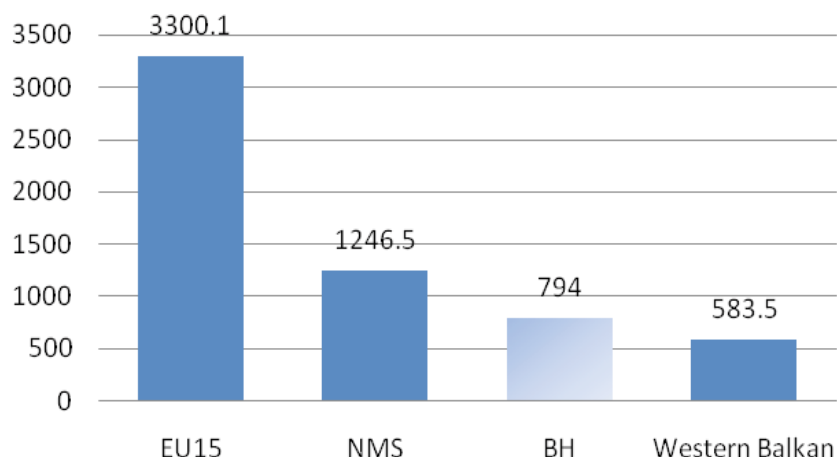

Slika 2:
Potrošnja na zdravstvenu
zaštitu kao % BDP u 2006.

Izvor: Statistički informacijski sistem Svjetske zdravstvene organizacije (WHOSIS)

Iako je tekuća per capita potrošnja na zdravstvenu zaštitu niska, čini se da je fiskalni prostor za dodatnu potrošnju na sektor zdravstva potreban ali veoma ograničen. (*Bredenkamp, Grangolat*). Mada su posljednjih godina postignuta poboljšanja u zdravstvenom sektoru, institucije zdravstvene zaštite u oba entiteta još uvijek imaju deficit zbog akumuliranog dugovanja isporučiocima robe i usluga u iznosu od 0,5% BDP u FBiH i 1,9% BDP u RS u 2004. (*Langenbrunner i ostali*).

Slika 3:
Ukupna potrošnja na zdravstvo, per capita (PPP u američkim dolarima), 2006.

Izvor: Statistički informacijski sistem Svjetske zdravstvene organizacije (WHOSIS)

Stopa doprinosa na zdravstveno osiguranje od 16,5% u FBiH i 11,5% u RS je dosta visoka (posebno u FBiH) kad se usporedi sa zemljama Zapadnog Balkana (*Makedonija 9.2%, Srbija 15.9%, Slovenija 13.25%, Hrvatska 15%*), te nema dovoljne usaglašenosti, ne samo među entitetima, već i među kantonima u FBiH. Vlada FBiH je smanjila stope doprinosa zdravstvenog osiguranja za 1.5% procentnih poena u periodu 1998-2009 (1% iz doprinosa koje plaćaju poslodavci te 0.5% procentnih poena iz doprinosa koje uplaćuju uposleni), ali efekti tih smanjenja se nisu osjetili, ni u višim prihodima niti u nivoima zaposlenosti (*barem nema empirijskih dokaza*). Federalna vlada (*kako je to zacrtano u programu Vlade FBiH za 2008-2010*) nastavila je smanjivati stope doprinosa za zdravstveno osiguranje (*0.5% procentnih poena u 2009. godini*), ali još nema dokaza koji objašnjavaju očekivanja u pogledu projiciranih prihoda, nivoa zaposlenosti ili povećane per capita potrošnje na zdravstvo (*Vlada RS je također smanjila te stope za 3.5% procentna poena u periodu 2004-2008*). U slučaju Federacije, to je bila u velikoj mjeri politički motivirana odluka. Nadalje, unatoč postavljenim gornjim limitima za zakonsku stopu doprinosa u FBiH (16.5% na bruto plaću), za veći dio kategorija osiguranih lica (*kao što su poljoprivredni radnici, nezaposleni, invalidi, civilne žrtve rata, itd.*) te stope (*obično niže*) dalje utvrđuju kantonalni fondovi zdravstvenog osiguranja (*koje usvaja kantonalno zakonodavno tijelo*). Naprimjer, Vlada FBiH je usvojila odluku o stopi doprinosa za penzionere u iznosu od 1,2%, mnogo manje nego za formalno uposlene osobe (*s obzirom na to da je ova populacija glavni korisnik usluga zdravstvene zaštite*), koja je jednaka za sve kantone. Kako bi se osigurao pravedniji sistem zdravstvene zaštite, u FBiH je poželjno usaglašavanje različitih stopa i oporezivih osnovica (*oporezive osnovice kantonalne vlade različito utvrđuju*) koje uspostavljaju kantoni. Usto, potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, BiH je prihvatila obavezu da usaglasí svoj zakonodavni okvir sa odredbama EU (*u skladu sa odlukom o procedurama i praksama usaglašavanja zakona u BiH sa *acquis communautaire**).

S obzirom na navedene činjenice, postoji opravdana potreba za većom potrošnjom u zdravstvenom sektoru. Izazovi s kojim je suočena FBiH (ali i RS) ostaju osiguravanje nedostajućih sredstava za jednako finansiranje osnovnih zdravstvenih paketa u svim kantonima. Izazov je u tom veći što je porezna osnova niska, odnos onih koji plaćaju doprinos i onih koji koriste beneficije zdravstvenog osiguranja 1:4.8, ipak viša nego u drugim zemljama Zapadnog Balkana²⁸.

²⁸ Federalno ministarstvo zdravlja (2008).

S toga, povećanje doprinosa za socijalno osiguranje na zdravstveno osiguranje ne bi bila opcija jer bi povećalo porezno opterećenje na rad, nivo nezaposlenosti, smanjilo konkurentnost, demotivisalo potencijalne investitore, što je sve politički neprihvatljivo. Teoretski, veći porez bi se prebacio na uposlenika. U praksi, osobito u zemljama gdje tržište proizvoda i rada nisu veoma konkurentni, poslodavci možda ne bi mogli smanjiti plaće kako bi nadoknadili porast poreskog opterećenja (*Gottret i Schieber 2006*). Neki prijedlozi idu u pravcu finansiranja zdravstvene zaštite u FBiH putem subvencioniranja na račun PDV-a kao i akciza na cigarete i alkohol (koji su inače štetni za zdravlje) a čiji prihodi bi se usmjeravali u socijalne i zdravstvene programe međutim nije urađena dalja analiza tih prijedloga. Ipak, u obzir treba uzeti i trend pada prihoda od PDV-a. Dalje, treba razmotriti potencijalno povećanje drugih poreza radi smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje za zdravstveno osiguranje ili uvođenje novih poreza. Postoji opravdani strah²⁹ da bi svako dalje smanjenje stopa zdravstvenog osiguranja moglo ugroziti tekuću finansijsku situaciju i izazvati finansijske teškoće u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH.

²⁹ Schwarz (2008)

Penzijska politika i cijena rada

Penzijski sistem u BiH je odgovornost entitetskih vlada. Zakoni o penzijskom i invalidskom osiguranju (usvojen 1998. godine u FBiH i 2000. u RS) zasnivaju se na principu međugeneracijske solidarnosti, tzv. „Bizmarkovom sistemu“ te nameće obavezne uplate u penzijsko-invalidski fond socijalnog osiguranja zaposlenih lica, što je trenutno predmet reforme penzijskog sistema. Ovaj tip osiguranja obuhvata rizike od starosti, invaliditeta i smrti te odgovarajućih prava za starosne, invalidske i porodične penzije.

Penzijski sistem u BiH se zasniva na sistemu socijalnog osiguranja naslijeđenog iz bivše Jugoslavije. Nakon rata u BiH, oba entiteta nastavila su sa identičnom praksom penzijskog sistema, uprkos gubitku ključnog faktora za održivost penzijskog sistema - visoke stope formalne zaposlenosti.

U poređenju sa predratnom situacijom, gdje je odnos onih koji su uplaćivali doprinos i pensionera bio 3:1 (1991.) prema 1,46 (2008.), taj je odnos opadao tokom vremena a prema Bizmarkovom modelu se više ne može smatrati održivim. Posljedica takvog trenda je povećanje stopa za penzijsko i invalidsko osiguranje koje iznose 23% (17% na račun uposlenika i 6% na račun poslodavca) u FBH, i 17% u RS-u (na račun poslodavca). Takve stope se smatraju visokim (*Svjetska banka*) i preprekom za otvaranje novih radnih mjesta. One utječu na nivo cijene rada, potiču poslodavce da rade u neformalnoj ekonomiji, s tim da u velikoj mjeri isključuju samozaposlena lica i poljoprivredne radnike iz penzijskog sistema.

Visoke stope doprinosa su zajednička karakteristika zemalja u tranziciji zbog velikog smanjenja nivoa zaposlenosti u formalnom sektoru, što ohrabruje vladu da podižu stope doprinosa za socijalno osiguranje kako bi kompenzirale gubitak prihoda. Nivo ukupne stope doprinosa, naročito u Federaciji BiH (Vidjeti Aneks. Tabela 4) je među najvišim, ako ga uporedimo sa zemljama EU (gdje je prosjek 23,6 %). Treba uzeti u obzir da se BiH ipak spada među mlađe zemlje jer je odnos starih (lica preko 65 g. starosti) u ukupnom broju stanovnika samo 15,1%, dok je npr. prosjek za OECD zemlje 19%³⁰. Međutim, ostaje neusaglašenost ukupnih stopa doprinosa u entitetima problem sam po sebi.

³⁰ Odnos između broja korisnika i broja onih koji uplaćuju doprinos.

Tabela 4:
Penzijski sistem u BiH i glavni pokazatelji

	2007	2008	2009	2028
Broj penzionera	326.359	335.073	344.019	567.559
Broj onih koji plaćaju doprinos	475.109	489.505	504.337	889.263
Potrošnja na penzije (in .000)	1.145.824	1.279.083	1.427.841	11.570.025
Prosječna penzija	299,88	330,17	363,52	-
Prosječna plaća	696.74	741.12	788.33	-
Odnos između penzija i prosječne plaće (%)	43,04	44,53	46,08	-
Odnos između onih koji plaćaju doprinose/penzionera	1.45	1.46	1.47	1.57

Izvor: Zabilješka o penzijskom sistemu Svjetske banke

Ključni pokazatelji penzijskog sistema su prezentirani u Tabeli 4. **Odnos sistemske ovisnosti (SDR)**³¹, tj. odnos između onih koji plaćaju doprinos i penzionera, (62,95% u FBiH i 59,1% u RS-u) pokazuje krajnje nizak nivo formalno uposlenog stanovništva koji finansira rastuću populaciju penzionera. Tako, lice koje plaća doprinose ili formalno uposlena osoba finansira 1,46 penzionera. Odnos između broja onih koji uplaćuju doprinos i penzionera je među najnižim u regionu, samo Bugarska i Mađarska imaju niže nivoe odnosa (*Vidjeti Tabelu 5*). Drugi bitan pokazatelj je **odnos starosne ovisnosti (PDR)**, koji daje informaciju o udjelu lica starosne dobi 65+ u radno sposobnom stanovništvu u BiH, te iznosi 15.5% u FBiH i RS-u. U zemljama OECD-a SDR je obično dvaput veći od PDR-a dok je četiri puta veći u BiH.

³¹ Svjetska banka (2007)

Tabela 5:
Komparativni pregled indikatora sistemske ovisnosti (SDR)

	BiH	Srbija	Albanija	Hrvatska	Rumunija	Bugarska	Slovenija	Mađarska
Zaposleni (u mil)	0.62	3.13	0.93	1.56	9.16	2.92	0.80	3.90
Penzioneri (u mil)	0.484	1.601	0.558	1.014	4.610	2.328	0.504	3.052
Odnos između broja onih koji plaćaju doprinose prema broju penzionera	1.29:1	1.96:1	1.67:1	1.54:1	1.99:1	1.25:1	1.59:1	1.28:1

Tabela 6:
Struktura penzija u regionu

	Starosna penzija	Porodična penzija	Prijeвременa penzija
FBiH	44.02%	33.7%	22.3%
Albanija	80.3 %	5.6 %	14.1 %
Slovenija	66.1 %	2.9 %	31 %
Mađarska	75.0 %	3.1 %	21.9 %
EU-15	76.0 %	9.8 %	13.2 %

Izvor: Fondovi penzijskog i invalidskog osiguranja u FBiH i RS, Eurostat, Nacionalni statistički zavod Albanije

Tabela 6. pokazuje da je sadašnji penzijski sistem u BiH mnogo više pogođen nivoom porodičnih penzija i prijevremenih penzija nego nivoom starosnih penzija koje imaju najmanji udio i gotovo dvostruko manji ako se upoređi sa zemljama regiona i EU. Veliki broj onih koji primaju prijevremenu penziju predstavlja dodatni problem za penzijski fond jer ti pojedinci duže primaju penziju nego osobe koje se penzioniraju u normalno vrijeme.

	Prihodi od SSC-a za penzijsko osiguranje	Rashodi	Indeks rasta prihoda
2002	691.873.780	666.490.747	100.00
2003	730.843.664	684.204.392	105.63
2004	801.260.090	749.958.985	109.63
2005	851.561.055	840.281.307	106.28
2006	980.148.744	931.314.004	115.10
2007	1.149.282.319	1.145.823.959	117.26

Izvore: Federalni penzijski i invalidski fond, 2007

Finansijska situacija penzijskih fondova se održava na osnovu „limita potrošnje koji su ograničeni prihodom“ u FBiH, dok se u RS penzije (posebno vojne, prijevremene i minimalne penzije) u velikoj mjeri finansiraju iz budžeta. Ovakav penzijski sistem nije dugoročno održiv (Svjetska banka 2007)³² zato što projicira isplatu niskih beneficije (penzija) u budućnosti u odnosu na trenutno visoke stope doprinosa.

Usto, zbog ograničenja u приходima, penzioneri u FBiH ne dobivaju punu penziju, iako one po zakonu treba da rastu paralelno sa rastom plaća. Međutim, zavisno od prihoda u određenoj godini, sve penzije se povećavaju ili smanjuju u istom procentu kako bi se izjednačili prihodi sa rashodima. To penzionere stavlja u nejednak položaj, iz razloga što osoba koja je u penziju otišla mnogo ranije i ona koja se penzionirala prije godinu dana imaju različit rast (smanjenje) iznosa penzije. Do toga dolazi usljed indeksacije, koji predstavlja parametar sa tendencijom povećanja troškova, čime se otežava smanjenje stopa doprinosa (*Schwarz*). Što se tiče indeksacije penzija, zemlje u regionu indeksiraju penzije prema inflaciji, kao i većina zemalja OECD-a, dok jedino Bosna ima neki neobičan način indeksacije penzija, pri čemu bi penzije po zakonu trebale rasti paralelno sa plaćama, ali, s obzirom na ograničenja u приходima, one rastu na jedan nesistematičan način, često i bez zaštite od inflacije.

Nivo prosječne penzije u poređenju sa linijom siromaštva u zemlji objašnjava životni standard penzionera po tekućem penzijskom sistemu. Linija siromaštva u 2007. iznosi 2857,31 KM godišnje ili 238.11 KM mjesečno. Prosječne penzija u entitetima i minimalne penzije (u Federaciji nekih 42.5% osoba dobiva minimalne penzije, dok ih je u RS-u samo 10%) su na nivou linije siromaštva, što znači da sadašnji sistem nije u stanju obezbijediti pristojan život za većinu penzionera. Samo 0,162% osoba dobivalo je maksimalne penzije u iznosu od 1263,9 KM. Nivo penzija nije u direktnoj korelaciji sa doprinosima za socijalno osiguranje. Postoji nedostajuća karika između uplaćenih doprinosa i iznosa penzija koje se isplaćuju. Zaposlena lica ne vrednuju beneficije iz penzionog osiguranja, jer današnja cijena ne pruža očekivane beneficije u budućnosti. Doprinosi se tretiraju kao pristup penzijskim beneficijama, ali većina penzija nije vezana za nivo uplaćenih doprinosa.

Tabela 7:
Prihodi iz doprinosa za socijalno osiguranje i potrošnja na penzije u FBiH

³² PIO FBH. (2008).

Cijena rada i njene karakteristike u kontekstu BiH

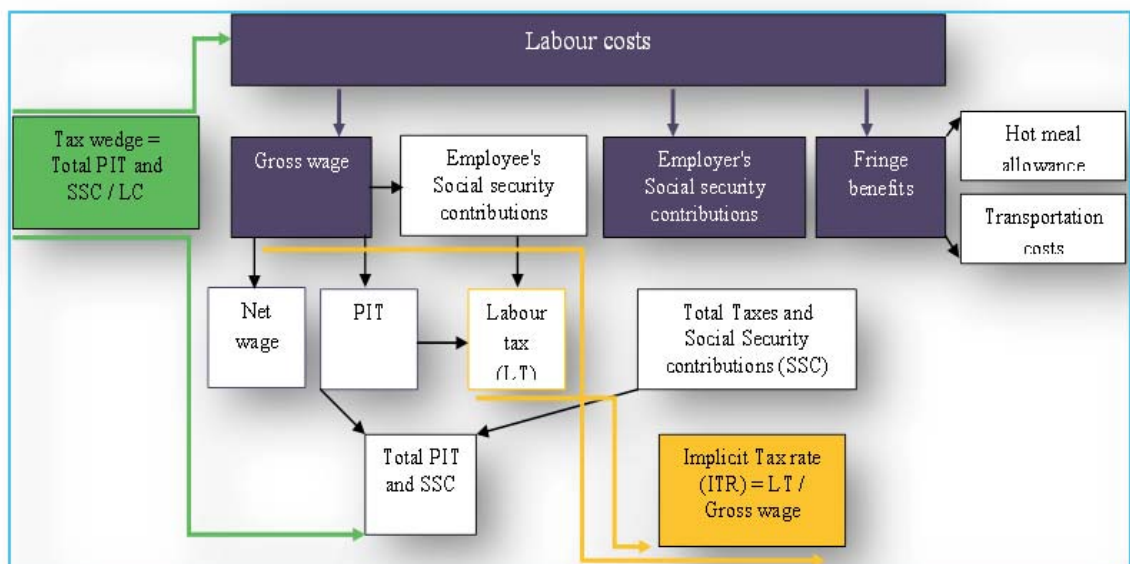
Postoji veliki korpus literature koja sugerira da visok nivo cijene rada može imati štetne efekte na rast i zaposlenost/nezaposlenost (*Daveri i Tabellini, 2000; Haltiwanger i ostali, 2003; Nickel, 2003; Bassanini i Duval, 2006*). Nasuprot tome, studije koje su usmjerene na BiH te čak i na zemlje Zapadnog Balkana su rijetke, uglavnom zbog nedostatka podataka.

Cijena rada se definira kao trošak koji snosi poslodavac pri zapošljavanju radne snage. Statistika cijene rada tretira koncept troškova rada kao trošak za poslodavca, a ne iz perspektive zarade uposlenog. Cijena rada (*Uredba Komisije (EC) No 1726/1999, Aneks 2, u skladu sa međunarodnom definicijom ILO-a iz 1966*) sastoji se od sljedećeg (*šira definicija cijene rada*):

- Kompenzacije uposlenika koja se sastoji od:
 - **Plaće i nadnice;** (koji uključuju direktnu naknadu, bonuse i dodatne naknade, uplatu u šemu štednje uposlenika, dane kada ne radi te plaće i nadnice u naturi)
 - **Doprinosi za socijalno osiguranje koje snosi poslodavac**
- Troškove poslodavca za stručnu obuku
- Drugih rashoda koje plaća poslodavac, kao što je trošak zapošljavanja, radna odjeća koju obezbjeđuje poslodavac
- Poreza koje plaća poslodavac
- Subvencija koje dobiva poslodavac

Prema ovoj definiciji, koncept cijene rada je širi od naknade za uposlenike, pošto uključuje i potrošnju koja ide na socijalne službe, obuku i druge razne troškove koji uključuju radnu odjeću i porez na rad. U odsustvu statističkih podataka o troškovima rada, sljedeća slika predstavlja pojednostavljenu verziju definicije troškova rada koji se koristi u ovoj studiji, kako bi se približio i usporedio nivo cijene rada u BiH sa nivoima cijene rada u zemljama EU. Sljedeća slika predstavlja (*Slika 1*) dvije glavne komponente cijene rada: plaće (bruto i neto plaće) i ukupni porez na prihod i doprinose za socijalno osiguranje koje plaća poslodavac i/ili uposlenik, kao i relevantne pokazatelje kojima se mjeri cijena rada.

Slika 3:
Cijena rada, njegove komponente i relevantni pokazatelji cijene rada

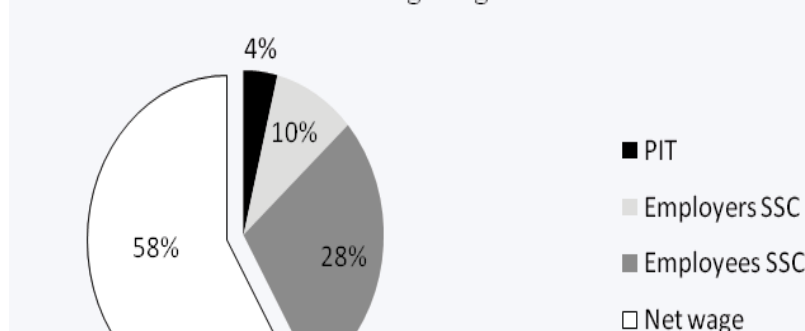
Definicije:

Cijena rada	Bruto zarada kroz plaću plus doprinosi za socijalno osiguranje poslodavca i porezi na plaće
Porezni klin	Zbir poreza na lični dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje uposlenog plus poslodavca, zajedno sa bilo kojim porezom na plaće, iskazan kao procent cijene rada
Porez na lični dohodak	Porez na plaću (bruto u Federaciji)
Doprinos za socijalno osiguranje	Doprinosi koje plaćaju poslodavac i uposlenik u FBiH, a poslodavac u RS-u
ITR - Implicitna poreska stopa	Implicitna porezna stopa (ITR) na zaposlenike se definiše kao suma svih direktnih i indirektnih poreza i ukupnih doprinosa za socijalno osiguranje na teret poslodavca i uposlenog podijeljeno sa ukupnim naknadama uposlenog na određenoj ekonomskoj teritoriji povećano za poreze na plaću i obračunatu plaću.
LT - Porez na rad	Ukupni porezi na rad koje čini porez na lični dohodak i doprinos za socijalno osiguranje uposlenog
Prosječna stopa poreza na lični dohodak	Porez na lični dohodak plus doprinosi za socijalno osiguranje uposlenika iskazani kao procent bruto zarade od plaće
Neto plaća koja se nosi kući	Bruto zarada od plaće minus porez na lični dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje uposlenika, plus gotovinski transferi koje dobijaju od generalne vlade.

Trenutno statistike ne proizvode podatke odnosno indikatore koji se koriste za **procjenu cijene rada u BiH u skladu sa metodologijom Eurostata** a koji bi omogućili poređenje cijene rada sa nivoima u EU. Ono što su statističke agencije u BiH do sada uradile, jeste da su pripremile Anketu cijene rada u 2009. godini, kao pilot anketu koja dalje treba da se razvije uzimajući uobzir EC Uredbe o obračunu cijene rada³³. Očekuje se da će pouzdanim podaci za plaće i cijene rada biti prikupljeni u bliskoj budućnosti, čime će se ispraviti problemi nastali u procjeni nivoa plaće.

Cijena rada (LC) razlikuje se između entiteta. Čine je (u FBiH) bruto plaća (*neto plaća, doprinosi za socijalno osiguranje uposlenika i porez na lični dohodak*), doprinosi za socijalno osiguranje koje uplaćuje poslodavac te neoporezive beneficije (*uključujući naknadu za topli obrok, troškove prijevoza i sl.*). Sljedeća slika ilustrira udio poreza u ukupnoj cijeni rada. Osim plaća, koje čine 58% cijene rada, doprinos za socijalno osiguranje čini najveći dio (28%). Na prosječnu plaću od 750 KM mjesečno, cijena rada koju plaća poslodavac iznosi 1282,90 KM ako se ne uključe neoporezive beneficije, inače iznosi oko 1582,9 KM mjesečno.

Share of income tax, contributions and net wage in labour costs at the level of average wage in FBH

³³ Uredba EC br. 450/2003 Evropskog parlamenta i Vijeća u vezi sa indeksom cijene rada. Uredba EC br. 1216/2003 kojim se implementira Uredba EC br. 450/2003 Evropskog parlamenta i Vijeća u vezi sa indeksom cijene rada. Uredba EC br. 530/1999 koja se tiče strukturalne statistike o zaradama i cijeni rada.

Slika 4:
Udio poreza na prihod, doprinosa i neto plaće u cijeni rada za prosječni nivo plaće u FBiH u 2009.

U nastavku razmatramo promjene koje su se desile u oporezivanju plaća (*porezni klin, ukupno porezno opterećenje na neto i bruto plaće*) u poređenju sa nivoima u EU. Dva nedavna scenarija oporezivanja rada su uzeta u obzir sa tabelama za obračun ukupnog poreznog opterećenja na plaće prezentiranim u Aneksu (Tabela 1, 2. i 3) za oba bh. entiteta. Za obračun, prosječna neto plaća od 751 KM (prosjeak za 2008) uzeta je u obzir za oba entiteta kako bi se usporedili nivoi cijene rada. Tabela 1. odnosi se na obračun cijene rada i poreskog opterećenja na plaće (poreznog klina) prije promjena koje su u Federaciji uvedene 2008. godine, dok se Tabela 2. i Tabela 3. temelje na promjenama politike 2008. u oba entiteta. Obračun ukupne cijene rada u sve tri tabele prezentiran je za jednu osobu koja ne izdržava članove porodice (sa ličnim umanjenjem u 2008).

U oba entiteta novi zakoni o porezu na lični dohodak stupili su na snagu 1.1.2009. godine, kao i izmjene i dopune Zakona o doprinosu za socijalno osiguranje u oba entiteta. Reforma poreza na lični dohodak počela je u RS-u 2007. godine, gdje je uveden progresivni sistem ličnog oporezivanja sa stopama od 10% i 15% te neoporezivi dio dohotka u iznosu od 12 minimalnih godišnjih plaća. Najnovije izmjene u RS-u (stupili na snagu 1.1.2009.) smanjili su stopu poreza na lični dohodak na 8% te ukinuli progresivnu stopu od 15%. Stope poreza na lični dohodak u FBiH promijenjene su sa 5% na 10%. Mada je postignuto izvjesno usaglašavanje između entiteta, što se tiče obračuna bruto plaće i umanjenja poreza, porezne stope su i dalje različite.

Prije promjene politike oporezivanja rada u 2008. godini, porezni klin, koji predstavlja odnos između ukupnog poreza na rad i cijene rada, smatran je visokim u oba entiteta, pogotovo kada se uporedi sa zemljama Zapadnog Balkana (*Arandarenko*) te je bio konstantan za sve nivoe plaća (42.1% u FBH). Prema tome, radnik koji izdržava članove porodice bio je suočen sa gotovo istim poreznim klinom kao i samac koji ne izdržava nikoga. Ovo se objašnjava nedostatkom progresivnog oporezivanja prihoda od rada zbog odsustva neoporezivog umanjenja, poreznog kredita i varijacija stopa u odnosu na nivo plaće.

U Tabeli 9, poređenje poreznog klina dat je bh entitete i EU zemlje (*pod pretpostavkom da je lice samac bez djece*). Porezni klin (*na nivou prosječne plaće*) iznosi 41,5% u FBiH a 34,1% u RS-u na bruto plaću. To je u skladu sa poreskim opterećenjem u regionu, s izuzetkom Slovenije kao zemlje sa najvišim poreskim opterećenjem na rad (48,2% na bruto plaću) i Albanije sa samo 29,8%. Prema ovim podacima, cijena rada u RS-u je mnogo konkurentnija nego u FBiH, mada treba imati na umu veliku budžetsku podršku penzijskom fondu u RS-u (*22% ukupnih prihoda penzijskog fonda u RS-u se finansira iz budžeta u 2008*).

Tabela 9 pokazuje sastav poreznog klina u zemljama EU. Većina zemalja EU (nisu uključene sve nove članice) primjenjuju doprinose i na poslodavca i na zaposlenog. Sastav poreza na rad, posebno da li doprinose za socijalno osiguranje plaća poslodavac ili uposlenik (*Norregaard, J. i Khan, T.S*) se smatra važnim ukoliko radnici vrednuju beneficije koje proističu iz uplaćivanja obaveznih socijalnih doprinosa. Ovisno o percepciji radnika o budućim beneficijama, manje oporezovana plaća smatrat će se obaveznom štednjom, ukoliko postoji bliska veza između beneficija i doprinosa i ukoliko se beneficija/ishod ne može postići po nižoj cijeni a drugim sredstvima.

Prije izmjena na politike oporezivanja rada, porezno opterećenje na neto plaću bilo je isto za sve nivoe plate (72,6%) u FBH. Niskokvalificirana radna snaga nosila je isti porezni teret kao i visoko kvalificirana radna snaga. Izmjene 2008. godine unijele su određenu progresivnost u pogledu poreznog opterećenja prema višim plaćama. Porezno opterećenje je smanjeno do

nivoa prosječne plaće, ali za one iznad je povećano. To znači, da je kvalificirana radna snaga sada skuplja. Tako, visoko kvalificirani radnici na nivou plaća rukovodilaca (u vrijednosti od oko 6 puta prosječne plaće, ili 4,500 neto plaće) snose 77% ukupnog poreza (4,3 procentna poena više nego ranije) čime je ukupno porezno opterećenje na neto plaće nisko kvalificiranih radnika smanjeno za 10,2 procentna poena (na minimalnu plaću) odnosno 1.8% na prosječnu plaću. Dodatak ovoj progresivnosti jeste uvođenje poreznih olakšica (neoporezivog dijela dohotka), što za radnika sa minimalnom plaćom umanjuje porezni klin za 3,7 procentnih poena, dok ga uvećava do 1,3 procentna poena za one koji zarađuju iznad prosječne plaće. Politika oporezivanja rada u FBiH, koja kombinira povećanje stope poreza na lični dohodak, uz porezne olakšice i smanjenje stope doprinosa na socijalno osiguranje, ima pozitivan uticaj na cijenu rada nisko kvalificirane ili ne kvalificirane radne snage (*cijena rada za ove radnike je umanjena za 6,67 procentnih poena*) dok je cijena rada za one koji zarađuju iznad prosjeka povećana do 2,4 procentna poena (pogledati Tabelu 7 u Prilogu).

Tabela 9:
Porezi na rad, porezni klin, stopa zaposlenosti (SZ) i nezaposlenosti (SN) u EU i BiH (2007), za jednu osobu bez djece sa prosječnim primanjima

	Porezi na rad					Porezni klin	SZ	SN
	Porez na dohodak	Doprinosi		Ukupno	Porez na platu			
		Uposlenik	Poslodavac					
Belgija	21.5	10.7	23.3	35	0	55.5	59.7	6.9
Njemačka	18.4	17.4	16.4	33.8	0	52.2	65.3	8.7
Francuska	9.9	9.6	29.6	39.2	0	49.2	62.2	8.9
Švedska	15.6	5.3	24.5	30	0	45.4	74.9	5.2
Italija	14	7	25	32	0	45.9	55.6	9.1
Austrija	12	14	22.6	36.6	0	48.5	68.2	4.9
Danska	32	11	1	12	0	41.3	76.4	4.3
Finska	18	5.1	19.1	24.2	0	43.7	67.7	9.1
Nizozemska	12.1	18.6	13.3	31.9	0	44	74.5	2.6
Luksemburg	13	12.6	11.9	24.5	0	37.5	63.6	2.6
Grčka	7.9	12.5	21.9	34.4	0	42.3	56.9	9.8
Španija	18	4.9	23.2	28	0	38.9	59.5	11.4
Portugal	4	9	19	28	0	37.4	68.1	5.4
Velika Britanija	16	8.4	9.7	18.1	0	34.1	72,7	5,1
Irska	7.9	4.7	9.7	14.4	0	22.3	65	4.3
Prosjek za EU15				28.14		42.2	61.2	6.2
Mađarska	16.1	12.6	25.7	38.3	0.3	54,4	56.2	5.8
Slovenija	12.4	18.2	13.2	31,4	4.4	48.2	65.8	5.9
Poljska	5.4	20.5	17	37.5	0.6	42.8	51.7	20.3
Češka Republika	7.7	9.3	25.9	35.2	0	42.9	65.7	7.3
Slovačka.	7.1	10.6	20.8	31.4	0	38.5	56.9	18.6
BiH-FBiH	10	10,5	31	41,5	0	41,5	31,8	25
BiH-RS	8	-	30,6	30,6	0	34,1	37,3	20,5

Izvor: OECD Economic Outlook (2007), Vodopivec, M. and Dolenc, P. Porezni klin na rad: Slovenija vs EU i zemlje OECD-a, podaci za BiH zasnovani na računanju autora (2009), LFS BIH 2008. SZ je stopa zaposlenosti, SN je stopa nezaposlenosti

Porezni klin na rad bio je konstantan na svim nivoima plaće prije izmjena na nivou politike (42,1% in FBiH) bez obzira na veličinu porodice, broj djece itd. Uz izmjene, porezni klin na rad smanjio se za 0,64% na nivou prosječne plaće u FBiH. Međutim, porezni klin se uveliko razlikuje diljem zemalja Evropske unije, pa u Belgiji, Njemačkoj i Mađarskoj iznosi više od 50%, na primjer. U nekim zemljama, izmjene u porezu na dohodak nadoknađene su izmjenama u doprinosima za socijalno osiguranje, kao što je to slučaj u Federaciji BiH. Politika namijenjena smanjenju nivoa poreza na rad razlikuje se od zemlje do zemlje (EU) a nema jedinstvenog recepta kako pristupiti smanjenju oporezivanja rada.

Ono što zabrinjava je razlika u poreznom klinu između entiteta, gdje u FBiH iznosi 41,5% a u RS 34,1% (što je za 7,4% više u FBiH ukoliko se ne uračunaju neoporezive povlastice). Porezni klin u RS u rasponu je od 31,4% do 35,5%, dok je u FBiH 38,4% do 43,4%. Za upošljavanje iste radne snage na nivou prosječne plaće, cijena rada iznosi 1,283 KM mjesečno u Federaciji, nasuprot samo 1.161 KM u Republici Srpskoj. Ukoliko se u obzir uzmu i neoporezive povlastice, onda cijena rada u Federaciji postaje još skuplja. Nadalje, za visoko kvalificiranog radnika (4,500 KM neto plaća), poslodavac će platiti gotovo 8,000 KM u vidu cijene rada, dok će platiti samo 7.011 KM u Republici Srpskoj. Očigledno je da politika poreza na rad u Republici Srpskoj čini rad konkurentnijim ukoliko se ostalo održava na jednakom nivou (*isti kvalitet radne snage itd*). Međutim, vrijedi napomenuti da se Penzioni fond Republike Srpske uveliko pomaže budžetskim sredstvima, kao što je ranije spomenuto. Efekat nove politike u Federaciji BiH jeste da se porezni klin za natprosječne plaće povećao. Međutim, ukoliko se u obzir uzmu i neoporezive beneficije, onda se povećala cijena rada a smanjuje porezni klin. Time, se porezni klin smanjuje, na 24,9% za radnike sa niskim primanjima te na 41,9% za visoko kvalificirane radnike (vidi Tabela 11).

Sve do sada, istraživanje se fokusiralo na učinak porezne politike na nivo cijene rada. Može se vidjeti da je stopa socijalnih doprinosa u FBiH (ne u RS-u) iznad nivoa u Evropskoj uniji. Čak je i za zemlje sa višim porezom na dohodak, nego što je u FBiH, stopa doprinosa za socijalno osiguranje i dalje je visoka (vidjeti *Tabelu 9*). Međutim, ne samo porezni režim, već i drugi elementi kao što su administrativna neefikasnost i nivoi plaća, mogu igrati važnu ulogu u nivou cijene rada. Prosječna plaća u BiH smatra se najvišom u regiji (385 EUR u BiH, gdje jedino Hrvatska i Crna Gora pokazuju viši prosjek, dok Srbija, Rumunija, Makedonija, Bugarska niži)³⁴, uz najniži BDP i najvišu stopu nezaposlenosti. Prosječna plaća u BiH pokazuje stalan rast s obzirom na povećanje plaća u javnom sektoru (plaće u javnom sektoru rastle su više nego u privatnom 2008; 25% naspram 11%) čime su plaće u javnom sektoru više za oko 41% u usporedbi sa plaćama u privatnom sektoru. Pored toga, jaki sindikati (*u slučaju Federacije*) moraju se uzeti u obzir jer smanjenje poreznog klina na rad neće neophodno voditi do povećanja broja poreznih obveznika, već će alocirati učinak na neto plaće, bez ikakvog uticaja na zaposlenost.

³⁴ DEP. (2009)

Tabela 10:
Poređenje cijene rada i njenih sastavnih elemenata u pogledu dvije izmjene u FBiH

	MW		AW		2 AW		4 AW		6 AW	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Bruto plaća	531	504	1162	1161	2321	2367	4644	4783	6965	7199
Neto prosječna plaća	343	343	751	751	1500	1500	3000	3000	4500	4500
Cijena rada	578	567	1266	1283	2529	2616	5058	5285	7586	7955
Porezni klin (%), isključujući neoporezive beneficije	42.1	38.41	42.1	41.46	42.1	42.65	42.1	43.23	42.1	43.23
Porezni klin (%), uključujući oporezive beneficije	28.5	24.9	34.8	33.6	38.45	38.3	40.7	40.9	41.4	41.9
Ukupno porezno opterećenje na neto plaće(%)	72.6	62.37	72.6	70.83	72.6	74.38	72.6	76.16	72.6	76.8

Prosječna plaća zasnovana na 2008, FBiH

2009 (KM)		MW		AW		2 AW		4 AW		6 AW	
		FBIH	RS	FBIH	RS	FBIH	RS	FBIH	RS	FBIH	RS
Bruto plaća		504	500	1161	1161	2367	2312	4783	4661	7199	7011
Neto prosječna plaća		343	343	751	751	1500	1500	3000	3000	4500	4500
Bez neoporezivih beneficija	Cijena rada	557	500	1283	1161	2616	2312	5285	4661	7955	7011
	Porezni klin (%)	38.4	31.4	41.5	34.1	42.7	35.1	43.2	35.6	43.4	35.8
	Ukupno porezno opterećenje na neto plaće (%)	62.4	45.7	70.8	51.7	74.4	54.1	76.2	55.4	76.8	55.8
	PIT + ukupno SSC	213.9	156.8	531.9	395.8	1115.6	811.9	2284.9	1664.1	3454.3	2510.7
Sa oporezivim beneficijama	Cijena rada	857	500	1583	1161	2916	2312	5585	4661	8254	7011
	Porezni klin (%)	24.9	31.4	33.6	34.1	38.3	35.1	40.9	35.6	41.9	35.8

Izvor: Računanja autora

Tabela 11:
Poređenje cijene rada i njenih sastavnih elemenata između FBiH i RS

Oporezivanje plaća u EU

Porezno opterećenje na rad u EU³⁵ snažno je raslo u periodu od 1970 - 1990. godine (sa 30% 1970. na 42% 1997, ponderiran prosjek za EU15), mjereno kao implicitna porezna stopa (ITR), te većinom povezano sa povećanjem socijalnih davanja (*posebno za penzije, zdravstveno osiguranje i druge socijalne beneficije*). Takvi iznimno veliki troškovi rada potakli su na smanjenje poreznog opterećenja na prihode od rada, kako bi se pospješila potražnja za rad i unaprijedili radni poticaji. Silazni trend cijene rada u EU zaustavio se 2005. godine. Mjere u oblasti politike oporezivanja rada (koje se iznimno razlikuju od zemlje do zemlje), donesene kako bi se smanjilo porezno opterećenje na rad, predstavljene su u Prilogu za svaku zemlju članicu EU, uključujući i nove članice. Zanimljivo je da nove zemlje članice ne prikazuju uvijek nisku stopu ITR-a: u tri nove članice, ITR je iznad prosjeka u EU, pri čemu najniža je u Malti i Kipru. U većini zemalja, doprinosi za socijalno osiguranje zauzimaju veći udio u porezu na rad nego što ga ima porez na lični dohodak. Međutim, ovo ne predstavlja normu. Danska, Velika Britanija i Irska bilježe veći udio u porezu na lični dohodak u ukupnim porezima (*većina socijalnih izdataka u Danskoj*³⁶ *finansira se općim porezima*).

Politike oporezivanja rada znatno se razlikuju u EU, gdje porezi i doprinosi za socijalno osiguranje igraju tek supsidijarnu ulogu. Cilj nije standardizirati nacionalne sisteme obaveznih poreza i doprinosa, već jednostavno osigurati njihovu kompatibilnost, i uskladiti ih sa ciljevima Ugovora kojim je uspostavljena Zajednica. Tako je osnovni instrument postavljanja standarda Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti (*European Code on Social Security*), zajedno sa Protokolom i revidiranim Kodeksom, te Evropska socijalna povelja. Standardiza zahtjeva, od svih ugovornih strana, da obezbijede iste minimalne beneficije istim kategorijama stanovništva. Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti³⁷ (ECSS) ima za cilj harmonizirati zakonske propise u oblasti socijalnog osiguranja, te predstavlja supranacionalnu evropsku legislativu, koju će i BiH morati

³⁵ Eurostat (2008), str. 69.

³⁶ Ibid, str. 9.

³⁷ Ovaj dokument pripremljen je uz tehničku pomoć Međunarodnog ureda za rad, te je zamišljen prema Konvenciji ILO-a br. 120 o minimalnim standardima socijalnog osiguranja.

prihvatiti. Kodeks sadrži osnovne principe socijalnog osiguranja u Evropi i postavlja minimalne standarde u sljedećim oblastima: medicinska njega, bolest, nezaposlenost, starost, povreda na radnom mjestu, majčinstvo, invaliditet, beneficije preživjelih članova porodice, ukidanje beneficija i mogućnost ulaganja žalbe i finansiranje socijalne zaštite, što se može koristiti kao orijentir u tekućoj reformi socijalnog osiguranja. Minimalni standardi su obavezni, ali je ostavljeno zemljama članicama da pronađu načina kako da ih ostvare. Vijeće Evrope promovira Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti i time osigurava zajedničke vrijednosti među zemljama članicama u pogledu socijalne kohezije. Općenito govoreći, na zemljama je da reguliraju oblast socijalnog osiguranja prema uslovima u datoj zemlji, ali minimalni standardi koje postavlja Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti, moraju se uzeti u obzir. Pored toga, zemlje koje su ratificirale revidiranu Evropsku socijalnu povelju (i prihvatile Član 12, stav 2) obavezne su da održe sistem socijalnog osiguranja na zadovoljavajućem nivou, barem na nivou jednakom onom koji je potreban za ratificiranje Evropskog kodeksa o socijalnoj sigurnosti.

Pored instrumenta za postavljanje standarda koji se odnosi na sistem socijalnog osiguranja u zemlji, postoje i određeni institucionalni zahtjevi koje treba da pruže osnovu za dalje analize politike oporezivanja rada. Eurostat, u skladu sa ILO-om, definira glavne komponente cijene rada, usporedive među zemljama članicama EU, a koje uključuju naknadu uposlenima (plaće i nadnice), doprinose poslodavca za socijalno osiguranje, troškove stručne obuke i poreze koji se odnose na zaposlenost. Svi statistički podaci zasnovani su na usklađenoj definiciji cijene rada (*Propis Evropske komisije o istraživanju cijene rada (pogledati Propis Evropske komisije br. 530/1999, 1726/1999, 452/2000, 1737/2005, 698/2006) i indeks cijene rada (450/2004, 1216/2003 uključujući Corrigendum, 224/2007)*). Da bi se dosegao statistički nivo cijene rada, u Evropskoj uniji proizvode se višegodišnji, godišnji i kvartalni statistički podaci, s namjerom prikazivanja sveobuhvatne i detaljnije slike nivoa, strukture i kratkoročnog razvoja cijene rada u različitim sektorima ekonomske djelatnosti u Evropskoj uniji. Evropska komisija sadrži strukturalne informacije o cijeni rada, godišnjoj cijeni rada te kvartalnom indeksu cijene rada (LCI). Strukturalne informacije o cijeni rada prikupljanju se putem četverogodišnjih istraživanja cijene rada, i obuhvata detaljne strukturalne podatke o cijeni rada, sate rada i plaćene sate. Sve zemlje članice Evropske unije učestvuju u ovim istraživanjima. Dostupne informacije se zatim raščlanjuju po broju uposlenih, ekonomskim djelatnostima (NACE podjela) te regijama za veće zemlje (NACE). U većini slučajeva podatke prikupljaju statistički zavodi zemalja članica. **Podaci o godišnjoj cijeni rada** pokrivaju glavne varijable "prosjek mjesečne cijene rada" "prosjek cijene rada po satu" kao i pregled cijene rada po glavnim kategorijama. **Kvartalni indeks cijene rada** (LCI) predstavlja evropski pokazatelj, koji mjeri teret na cijenu rada, a koji proizlazi iz „rada“ kao faktora proizvodnje. Podaci koje obuhvata Indeks cijene rada odnose se na ukupni prosjek cijene rada po satu te na kategorije cijene rada «plaća i nadnica» te «doprinose poslodavca za socijalno osiguranje» plus porezi minus subvencije koje prima poslodavac. Podatke procjenjuju državni zavodi za statistiku na osnovu dostupnih strukturalnih i kratkoročnih informacija iz uzoraka i administrativnih izvora za preduzeća svih veličina.

Zaključci i preporuke u pogledu politika

Empirijska istraživanja potvrđuju negativni učinak visokog poreznog klina na potražnju radne snage u formalnom sektoru, a posebno potražnju za radnike s niskim primanjima. Studija zaključuje sljedeće:

Porezni klin u BiH nije iznad nivoa EU, ali je među najvišima. Ukupni porezi koji se plaćaju na

rad u BiH su visoki po međunarodnim standardima, zbog visokih stopa doprinosa za socijalno osiguranje, dok je porez na ličnih dohodak više usklađen. Ukupan porez plaćen na rad razlikuje se među entitetima čime sprečava razvoj jedinstvenog tržišta, mobilnost i konkurentnost rade snage, itd. Radna snaga je skuplja u Federaciji BiH nego u Republici Srpskoj, naročito ako se uračuna neoporezive beneficije u Federaciji BiH. Nedavne promjene politike oporezivanja rada imale su pozitivan efekat na radnike sa niskim primanjima (na nivou ispod prosječne plaće), pri čemu je nisko kvalificirana ili nekvalificirana radna snaga jeftinija dok je kvalificirana i visoko kvalificirana radna snaga ovim izmjenama još skuplja. Razlike između troškova rada (cijene rada) se povećavaju između entiteta sa većim nivoom plaća. Isto tako, porezni klin se smanjio za radnike sa niskim primanjima (ispod nivoa prosječne plaće) dok se za one iznad povećao. Daljne smanjenje troškova rada je poželjno, ali fiskalni prostor za takvo smanjenje nažalost nedostaje. Fondovi socijalnog osiguranja nisu u mogućnosti snositi daljna smanjenja stopa doprinosa ukoliko se ne razvije alternativni model koji bi nadomjestio nedostatak prihoda. Harmonizacija poreskih stopa te stopa doprinosa između entiteta u BiH je poželjna sa aspekta stvaranja jedinstvenog ekonomskog tržišta.

Skore promjene politike oporezivanja rada u BiH nisu pokazale poboljšanje u pogledu stope zaposlenosti. Međunarodna zajednica savjetuje vlade u BiH da smanje poreze na rad, ili bolje reći smanje stopu doprinosa za socijalno osiguranje kako bi se više ljudi privuklo u formalni sektor. Direktna veza između smanjenja stope doprinosa i povećanja zaposlenosti još uvijek nije pružena u obliku detaljnije analize. Na primjer, skore izmjene stope doprinosa za zdravstveno osiguranje donesene su bez ikakvih detaljnih analiza koje objašnjavaju učinak takve politike. Stoga se daju sljedeće preporuke:

1. *Potrebna je detaljna analiza potencijalnog fiskalnog prostora, koji bi mogao podržati smanjenje cijene rada:* Ukoliko Vlada FBiH i dalje podrži smanjenje stope doprinosa u cilju rasterećenja privrede visokim troškovima na rad, alternativni način finansiranja takve politike bi trebao biti pripremljen u vidu detaljnije analize. Trenutno, fiskalni prostor za bilo kakve izmjene na nivou politike ograničen, iz sljedećih razloga: s jedne strane, deficit budžeta u Federaciji iznosi 130 miliona eura za 2008. godinu, pri čemu će se finansirati iz sredstava dobivenih sukcesijom imovine bivše Jugoslavije i kreditom od domaćih komercijalnih banaka. S druge strane, porezni prihodi pokazuju silazni trend. Glavni izvor prihoda, porez na dodanu vrijednost (PDV), bilježi pad (25% prihoda od uvoznih carina) po prvi puta od uvođenja u 2006 g. (*uglavnom usljed nižih cijena uvoza, koje su djelomično uzrokovane ukidanjem carina na uvoz provedbom Prelaznog sporazuma koji prethodi punoj implementaciji Sporazuma o Stabilizaciji i pridruživanju*), a isto se odnosi i na direktne poreze (koji bilježe sporiji rast). Sadašnja finansijska situacija fondova socijalnog osiguranja ne dozvoljava daljna smanjenja stopa doprinosa jer bi se time ugrozio životni standard populacije penzionera ali i nivo i kvalitet zdravstvenih usluga. U svrhu toga, Vlada treba da pronađe načina da se eventualno daljne smanjenje troškova (cijene) rada i smanjenje prihoda koji bi proisticali iz toga nadomjestio alternativnim izvorima prihoda. S toga, detaljnija analiza sa opcijama politika treba da prethodi bilo kakvoj daljoj odluci.
2. *Detaljna analiza očekivanih rezultata smanjenja poreza na rad na stopu zaposlenosti:* Nadalje, analize trebaju pružiti očekivane rezultate, u smislu očekivanog povećanja stope zaposlenosti, ukoliko se Vlada FBiH odluči na daljne smanjenje poreza i doprinosa na rad. Skore izmjene u oblasti politike oporezivanja rada nisu pokazale očekivanja u pogledu veće stope zaposlenosti. Bila je to prevashodno odluka političke prirode. Oporezivanje rada predstavlja delikatno pitanje oporezivanja, te u tu svrhu treba razmotriti i domaće okruženje npr. ulogu

sindikata jer smanjenje npr. poreznog klina ne vodi neophodno ka većem zapošljavanju (moguće je alociranje učinka na neto plaće) s toga veza nije tako linearna. Kako bi se izbjegle neželjene posljedice *ad hoc* odluka, institucije koje se bave analizom javnih politika trebaju se ojačati u pogledu analitičkih kapaciteta.

3. *Usklađivanje stopa poreza na lični dohodak među entitetima, uz dalje razmatranje progresivnosti u oporezivanju prihoda:* Politike u oblasti poreza na lični dohodak ukazuju da su entiteti poduzeli značajne korake ka međusobnom usklađivanju; međutim, treba učiniti dodatne napore ka potpunom usklađivanju ovih stopa među entitetima. Treba napomenuti da stope poreza na ličnih dohodak nisu visoke, te da su i dalje konkretne u pogledu međunarodnih standarda ali trebaju u svakom slučaju biti usklađene.
4. *Dalje razvijanje indeksa cijene rada od strane zavoda za statistiku u BiH a u skladu sa Eurostat metodologijom treba nastaviti i u daljem periodu:* Analiza poreznog klina i troškova (cijene) rada u BiH je izuzetno pojednostavljena u ovom istraživanju, u nedostatku stvarne statistike o cijeni rada. Bilo kakav prijedlog u oblasti politike treba koristiti zvaničnu statistiku, usporedivu sa drugim zemljama, a takva statistika u ovom trenutku nije dostupna.
5. *Smanjenje stope doprinosa za socijalno osiguranje te ujednačavanje istih između entiteta:* BiH je radno-intenzivna ekonomija. Skore promjene poreza na rad dovele su do nižeg poreznog klina za radnike sa nižim primanjima. Treba nastaviti u ovom pravcu, s ciljem postizanja pozitivnog učinka na radno tržište i nivo zaposlenosti. Doprinosi za socijalno osiguranje zauzimaju visok udio u porezima na rad te su prilično visoki u usporedbi sa međunarodnih standardima, a podložni su promjeni jedino ukoliko se brižljivo analiziraju finansijske posljedice takve izmjene. Bilo kakav prijedlog za smanjenje poreza na rad treba barem ciljati ka fiskalnoj neutralnosti. U nekim slučajevima, restrukturiranje poreza na rad (politika smanjenja poreznog opterećenja za radnike sa nižim primanjima na troškove visoko kvalificiranih radnika) može imati obilježja fiskalne neutralnosti i poboljšati posljedice po tržište rada (*Arandarenko*). Međutim, daljne porezno opterećenje kvalificirane radne snage treba izostaviti jer je visoko.
6. *Nastaviti sa reformama u oblasti penzionog i zdravstvenog osiguranja ali u obzir treba uzeti i obaveze koje proističu iz Evropskog kodeksa o socijalnoj sigurnosti:* Reforme u oblasti socijalnog osiguranja trebaju razmotriti obavezne minimalne standarde koje postavlja Evropski kodeks o socijalnoj sigurnosti. Usklađenost beneficija iz socijalnog osiguranja sa minimum standarda Evropske zajednice treba biti predmet daljnjih analiza. Reforma penzionog sistema, po saznanjima, nije razmotrila očekivanja koje pred nju postavlja članstvo u Evropskoj Uniji. Studija ne nudi detaljnije informacije o prilagođenosti BH sistema socijalnog osiguranja sa ovim u EU, ali je jaz koji treba dalje razmatrati, naročito ako uzmemo u obzir da je BiH ratificirala Evropsku socijalnu povelju te će u doglednom periodu morati inkorporirati minimalne standarde socijalnesigurnosti u sadašnji sistem socijalnog osiguranja u BiH. Stoga je pažljivo proučavanje ovih standarda i beneficija IMPERATIV koji se mora uzeti u obzir pri ispitivanju potencijalnog smanjenja cijene rada.

Tabela 1: Računanje ukupne cijene rada i poreznog klina u FBIH (standardna metodologija OECD-a za pojedince sa jednim odbitkom od plaće)

2008, (in KM)	MW	AW	2AW	4AW	6AW	
Bruto plaća (1)	1	531	1162	2321	4644	6965
Doprinosi – koje uplaćuje uposleni, udio u bruto plaći (2)	2					
<i>Penzijsko-invalidsko osiguranje 17%</i>		90.3	197.5	394.6	789.5	1184.1
<i>Osnovno zdravstveno osiguranje 13%</i>		69.0	151.1	301.7	603.7	905.5
<i>Osiguranje od nezaposlenosti 2%</i>		10.6	23.2	46.4	92.9	139.3
<i>Ukupno (32%)</i>		169.9	371.3	742.7	1486.1	2228.8
Doprinosi – koje uplaćuje poslodavac, udio u bruto plaći (3)	3					
<i>Penzijsko-invalidsko osiguranje 7%</i>		37.2	81.3	162.5	325.1	487.6
<i>Osnovno zdravstveno osiguranje 4%</i>		21.2	46.5	92.8	185.8	278.6
<i>Osiguranje od nezaposlenosti 0.5%</i>		2.7	5.8	11.6	23.2	34.8
<i>Ukupno (11,5%)</i>		61.1	133.6	266.9	534.1	800.9
Ukupno doprinosi (43,5%)	4=3+2	230,9	505,5	1009,6	2020,1	3029,8
Osnovica poreza na dohodak (PIT)	5=1-2	361.1	790.2	1578.3	3157.9	4736.2
Porez na lični dohodak 5%	6	18.1	39.5	78.9	157.9	236.8
Neto plaća	7	343.0	751.0	1500.0	3000.0	4500.0
Povlastice	8	300	300	300	300	300
Plaća koju uposlenik nosi kući	9=7+8	643	1051	1800	3300	4800
Cijena rada						
Isključujući povlastice (troškovi prijevoza 53 KM, topli obrok 2% od zadnje objavljene prosječne plate u FBIH, sa gornjom granicom za topli obrok u iznosu od 16 KM dnevno)	10=1+3	577.9	1266.3	2529.3	5057.6	7585.8
Cijena rada, uključujući povlastice	11=1+3+8	877.9	1566.3	2829.3	5357.6	7885.8
Porezni klin isključujući povlastice	12=15/10	42,1%	42,1%	42,1%	42,1%	42,1%
Porezni klin uključujući povlastice	13=15/11	28.5	34.8	38.45	40.7	41.4
Ukupno porezno opterećenje na neto plaću	14=(11-7)/7	72,6%	72,6%	72,6%	72,6%	72,6%
PIT + ukupno SSC (ukupno poreza)	16=6+4	250	545	1088	2178	3266
Ukupno porezno opterećenje na bruto plaću	17=16/1	46.9	46.9	46.9	46.9	46.9

Prilog: Statistički podaci

Tabela 2: Računanje ukupne cijene rada i poreznog klina u FBiH (standardna metodologija OECD-a za pojedince sa jednim odbitkom od plaće), (zadnje izmjene zakona od 1.1.2009. godine uzete u obzir)

Federacija BiH		MW	AW	2AW	4AW	6AW
Bruto plaća	1	504	1161	2367	4783	7198
Doprinosi – koje uplaćuje uposlenik, udio u bruto plaći						
<i>Penzijsko-invalidsko osiguranje 17%</i>		85.68	197.4	402.4	813.1	1223.8
<i>Osnovno zdravstveno osiguranje 12.5%</i>		63.0	145.1	295.9	597.9	899.9
<i>Osiguranje od nezaposlenosti 1.5%</i>		7.56	17.4	35.5	71.7	107.9
Ukupno (31%)	2	156.2	359.9	733.8	1482.7	2231.4
Oporeziva plaća	3=1-2	347.8	801.1	1633.2	3300.3	4966.6
Osnovni odbici	4	300	300	300	300	300
Oporeziva osnovica	5=3-4	47.8	501.1	1333.3	3000	4667.3
Porez na lični dohodak (PLD), 10% preko 300 KM mjesečno	6	4.8	50.1	133.3	300.0	466.7
Neto plaća (7=3-6)	7=3-6	343	751	1500	3000	4500
Povlastice	8	300	300	300	300	300
Plaća koja se nosi kući (Neto plaća, uključujući povlastice)	9=7+8	643	1051	1800	3300	4800
Doprinosi –uplaćuje poslodavac, udio u bruto plaći						
<i>Penzijsko-invalidsko osiguranje 6%</i>		30.2	69.7	142.0	286.9	431.9
<i>Osnovno zdravstveno osiguranje 4%</i>		20.2	46.4	94.7	191.3	287.9
<i>Osiguranje od nezaposlenosti 0.5%</i>		2.52	5.8	11.8	23.9	35.9
Ukupno 10.5%	9	52.9	121.9	248.5	502.2	755.9
Ukupno doprinosi	10	209.2	481.8	982.3	1984.9	2987.6
Cijena rada						
Isključujući povlastice (troškovi prevoza 53 KM, topli obrok 2% od zadnje objavljene prosječne plaće u FBiH)	11=1+9	556.9	1282.9	2615.5	5285.0	7953.8
Cijena rada, uključujući povlastice	12=1+9+8	856.9	1582.9	2915.5	5585.0	8253.8
Porezni klin, isključujući povlastice (%)	13=14/(1+9)	38.4	41.5	42.7	43.2	43.4
Porezni klin, uključujući povlastice (%)	14=16/12	24.9	33.6	38.3	40.9	41.9
Ukupno porezno opterećenje na neto plaću	15=(11-7)/7	62.4	70.8	74.4	76.2	76.8
PLD + ukupno SD (ukupno porezi)	16=(6+2+9)	213.9	531.9	1115.6	2284.9	3454.3
Ukupno porezno opterećenje na bruto plaću	17=16/1	42.4	45.8	47.1	47.8	47.9

Tabela 3: Računanje ukupne cijene rada u 2009. godini u RS (zadnje promjene propisa, donesene 1.1.2009. godine uzete u obzir, a u svrhu poređenja koristila se prosječna plaća u FBiH)

Republika Srpska	MW	AW	2AW	4AW	6AW
Bruto plaća (1)	500	1161	2312	4661	7011
Doprinosi – koje uplaćuje uposlenik, udio u bruto plaći (2)					
<i>Penzijsko-invalidsko osiguranje 17%</i>	85.0	197.4	393.0	792.4	1191.9
<i>Osnovno zdravstveno osiguranje 11.5%</i>	57.5	133.5	265.9	536.0	806.3
<i>Osiguranje od nezaposlenosti 0.7%</i>	3.5	8.1	16.2	32.6	49.1
<i>Dječija zaštita 1.4%</i>	7.0	16.3	32.4	65.3	98.2
<i>Ukupno (30.6%)</i>	153.0	355.3	707.5	1426.3	2145.4
Oporeziva plaća	347.0	805.7	1604.5	3234.7	4865.6
Osnovni odbici	300.0	300.0	300.0	300.0	300.0
Oporeziva osnovica	47.0	505.7	1304.5	2934.7	4565.6
Porez na lični dohodak (PLD), 8% preko 300 KM mjesečno	3.8	40.5	104.4	234.8	365.3
Neto plaća	343.0	751.0	1500.0	3000.0	4500.0
Povlastice (oporezive sa osnovnom plaćom)	-	-	-	-	-
Cijena rada	500.0	751.0	1500.0	3000.0	4500.0
Porezni klin (%)	31.4	34.1	35.1	35.6	35.8
Udio ukupnog poreza u neto plaći	45.7	51.7	54.1	55.4	55.8
PLD + ukupno socijalni doprinosi	156.8	395.8	811.9	1664.1	2510.7
Ukupno porezno opterećenje na bruto plaću	31.3	34.1	35.1	35.7	35.8

Tabela 4:
Prihodi od socijalnih doprinosa kao % BDP-a i % u ukupnim porezima, 2006 OECD

EU15	U BDP-u (%)	U ukupnim porezima (%)	NMS	U BDP-u (%)	U ukupnim porezima (%)
BE	13.6%	30.4%	BG	8.8%	25.5%
DK	1.0%	2.1%	CZ	16.2%	44.7%
DE	15.9%	40.6%	LV	8.7%	28.8%
EL	11.1%	35.3%	LT	8.5%	28.6%
IE	4.9%	14.9%	HU	12.5%	33.6%
FR	16.5%	37.2%	MT	6.2%	18.5%
IT	12.7%	30.1%	RO	9.8%	34.2%
UK	6.8%	18.1%	SI	14.3%	36.6%
LU	9.9%	27.9%	SK	11.7%	40.0%
NL	14.2%	36.0%	PL	12.2%	36.1%
AT	14.4%	34.4%	CY	7.8%	21.4%
PT	11.4%	31.7%	EE	10.2%	32.9%
FI	12.1%	27.8%	FBIH	14.3	
SE	12.1%	24.8%	RS	10.9	
ES	12.1%	33.3%			

Tabela 5:
Prihodi od poreza na dohodak kao udio u % BDP-u i % u ukupnim porezima za 2006. godinu

EU15	U BDP-u (%)	U ukupnim porezima (%)	NMS	U BDP-u (%)	U ukupnim porezima (%)
BE	12.2%	27.3%	BG	2.7%	7.9%
DK	24.5%	49.9%	CZ	4.2%	11.7%
DE	8.9%	22.7%	LV	6.0%	19.8%
EL	4.6%	14.8%	LT	6.9%	23.1%
IE	7.3%	22.4%	HU	6.7%	18.1%
FR	8.0%	18.0%	MT	6.8%	20.1%
IT	10.8%	25.5%	RO	2.8%	10.0%
UK	10.6%	28.2%	SI	5.9%	15.0%
LU	7.5%	21.1%	SK	2.5%	8.5%
NL	7.0%	17.8%	PL	4.6%	13.6%
AT	9.7%	23.2%	CY	4.6%	12.5%
PT	5.5%	15.2%	EE	5.6%	18.2%
FI	13.2%	30.4%	FBIH	1.8	
SE	15.5%	31.6%	RS	1.6	
ES	7.1%	19.4%			

Izvor: Porezni trendovi u EU (2008)

	SOS	PIO	Ukupno SD
Austrija	53.1	22.8	42.2
Belgija	52.2	16.36	37.84
Kipar	47.1	12.6 ^b	12.6
Finska	49.9	21.7	26.7
Francuska	53.1	16.55 ^a	42.48
Njemačka	49.7	19.9	39.42
Grčka	48.4	20	33.65
Irska	46.6	12.5 ^b	12.5
Italija	50.8	32.7	40.86
Luksemburg	48.6	16	28.02
Nizozemska	48.4	24.65	32.9
Portugal	48.4	34.75 ^b	34.75
Španija	45.3	28.3 ^b	37.33
Švedska	52.9	18.91	30.43
Velika Britanija	51.7	23.8 ^b	23.8

	SOS	PIO	Ukupno SD
Bugarska	44.9	22	32.9
Češka R.	40.8	28	47.5
Mađarska	48.1	33.5 ^b	49
Latvija	44.9	33.09 ^b	33.09
Litva	47.3	26.2	34.5
Malta	44.1	20 ^b	20
Poljska	42.0	27.52	42.07
Rumunija	43.9	38.5	53.25
Slovačka	39.9	18	37.6
Slovenija	42.4	24.35 ^b	38.2
Estonija	46.6	22	35.9
Srbija	49.7	22 ^b	35.8
Albanija	53.1	29.7	42.3
Hrvatska	48.6	20 ^b	37.2
BIH-FBIH			41.5
BIH-RS			

Tabela 6:
Stopa ovisnoga stanovništva (SOS), penzijsko-invalidsko osiguranje (PIO) te ukupne stope socijalnih doprinosa u zemljama EU (2008)

Izvor: Uprava za socijalno osiguranje (ISSA), Programi socijalnog osiguranja diljem svijeta (2008)

Stopa ovisnoga stanovništva (DR): udio stanovništva od 14 godina i niže plus stanovništvo starosti od 65+ podijeljeno sa starošću stanovništva 15/64

a. doprinosi jedino finansiraju starosne penzije. Potrebni su dodatni doprinosi za beneficije za preživjelog člana porodice i u slučaju invaliditeta

b. Uključuje i stope doprinosa za druge programe.

Tabela 7:
Razlika između dva scenarija oporezivanja rada i glavnih indikatori

	Minimalna plaća			Prosječna plaća (PP)			2 PP		
	1	2	%	1	2	%	1	2	%
LC	592	557	-6.67%	1295.6	1283	-0.97%	2587.9	2616	1.08%
TW	42.1%	38.4%	- 3,7 % pts	42.1%	41.5%	-0,6% pts	42.1%	42.7%	0,6% pts
TTB	72.6%	62.4%	- 10,2 % pts	72.6%	70.8%	-1,8% pts	72.6%	74.4%	1,8% pts
GW	531.0	504	-5,34%	1,162.0	1.161	0	2,321.0	2.367	1,9%
	4 PP			6 PP					
	1	2	%	1	2	%			
LC	5178.1	5283	2,02%	7765.9	7954	2,4%			
TW	42.1%	43.2%	1,1% pts	42.1%	43.4%	1,3% pts			
TTB	72.6%	76.2%	3,6% pts	72.6%	76.8%	4,2% pts			
GW	4,644.0	4.781	2,9%	6,965.0	7.198	3,3%			

Tabela 7:
Pregled glavnih fiskalnih mjera koje utiču na rad u zemljama Evropske unije

Zemlja	Mjere u oblasti oporezivanja	Mjere u oblasti socijalnih doprinosa
Austrija	Smanjenje poreznih odbitaka (opći te odbici uposlenika i penzionera). Smanjenje poreza na dohodak i plaću osoba sa niskim i srednjim primanjima, smanjenje broja poreznih razreda (2004-2005). Otkazano indeksiranje poreznih razreda. Uvođenje «kriznog poreza» povrh svih obaveznih poreza, plus «solidarnog nameta» na lični prihod (1997). Ponovno uvođenje automatskog indeksiranja poreznih razreda (1999). Postepeno ukidanje dodatnog «kriznog poreza» (1997-2004).	Smanjenje stope doprinosa poslodavca za zdravstveno osiguranje i šeme osiguranja za radnike 'plavog ovratnika' (2001). Smanjenje doprinosa koje uplaćuje poslodavac, posebno u pogledu onih sa niskim primanjima. Opseg smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje poslodavca proširen je na više šema socijalnog osiguranja (1997-2001), iza čega je uslijedilo uvođenje «Esta Fette» plana, kao i mogućnost za odbitke of doprinosa poslodavca u pogledu potrebnog iznosa (2005).
Belgija	Reforma poreza na lični dohodak, čije su glavne odredbe (a) smanjenje poreznog opterećenja na zarađeni prihod, uključujući uvođenje i kasnije povećanje povrata poreznih odbitaka za radnike sa niskim primanjima (b) neutralni porezni tretman supružnika i neudatih-neoženjenih (c) povoljniji tretman djece koja se izdržavaju (d) «ozelenjavanje» poreznog sistema (2000-2006). Uvođenje i povećanje poreznog popusta za naučne radnike (2003-2007) i radnike koji rade u smjenama (2004-2007). Porezni popust dozvoljen je na sumu zadržavanja poreza koji poslodavac treba platiti poreznoj upravi. Kontinuirano smanjenje gornje stope poreza na lični dohodak, povećanje neoporezivog minimuma i izjednačavanje, gotovo na godišnjem nivou, poreznih razreda, počevši od 2002. godine.	Smanjenja po paušalnoj stopi doprinosa poslodavca za mlade radnike, radnike sa niskim kvalifikacijama i radnike starije od 45 godina.
Bugarska	Uvođenje godišnjeg dječijeg doplatka. Uvođenje 10% paušalne stope poreza na lični dohodak (2008). Progressivno povećanje neoporezivog doplatka (1995- 2003). Smanjenje stope poreza na lični dohodak sa 20/30/40% na 20/25/30% (2003).	Zamjena povratnih poreznih odbitaka povećanjem smanjenja doprinosa koje uplaćuje uposleni za radnike sa niskim primanjima (2005). Smanjenje stope doprinosa za socijalno osiguranja za 3 posto (2001) te za 6 posto (2006). Uvođenje drugog stuba te njegovo prenošenje na udio doprinosa za socijalno osiguranje osoba rođenih nakon 1. januara 1960. godine. Postepeno povećanje udjela doprinosa koje uplaćuju zaposleni i smanjenje udjela kojeg plaćaju poslodavci (2000-2006).
Kipar	Smanjenje sa 6 na 4 porezna razreda (2000). Revizija nekoliko doplatka (2001).	Bez značajnih izmjena.
Češka Republika	Uvođenje podjele poreza za porodice sa djecom (2005). Smanjenje najnižih stopa poreza sa 15 % na 12 % i sa 20 % na 19 %, širenje prvog poreznog razreda i zamjena standardnih poreznih olakšica poreznim odbicima (2006).	Bez značajnih izmjena.

	Uvođenje paušalne stope 15 % poreza na lični dohodak i povećane poreznih odbitaka (2008). Smanjenje stope niskog poreznog razreda (1996-1999). Povećanje stope dodatnog srednjeg poreznog razreda (1997). Smanjenje poreza na lični dohodak, posebno u segmentu od donje do srednje granice (1999-2002). Podizanje granice za srednji porezni razred i uvođenje poreznog odbitka na zarađeni prihod ili dodatak za zaposlenost (2004). Ukidanje pokrajinskih poreza, zajedno sa kompenzacijom povećanja općinskih poreza i uvođenje 8-postotnog državnog poreza za zdravstvenu zaštitu (2007). Povećanje ličnih olakšica i poreznih odbitaka na zarađeni prihod (2008). Postepeno smanjenje paušalne stope poreza na prihod sa 26 % (od 1994) na 18 % (2005 do 2011). Postepeno povećavanje osnovnih olakšica u nominalnim uslovima za 100 % (2003 do 2006) te dodatno povećanje za 50 % (2011). Smanjenje maksimalne sume za odbitke sa 100 000 EEK na 50 000 EEK (2005). Dodatni osnovni doplatak za prvo dijete (2008). Smanjenje lokalnog poreza na prihod, posebno na donjoj do srednje granice, putem porezne olakšice na zarađeni prihod (1995-2005). Ukidanje najmanjeg poreznog razreda u državi (povećanje u poreznim izuzećima) (2001), naknadno godišnje povećanje u najnižem iznosu prihoda podložnom državnim oporezivanju. Uvođenje poreznog odbitka na zarađeni prihod u državnom oporezivanju prihoda (2006) te naknadno povećanje (2007). Smanjenje marginalne porezne stope u državnim porezima za sve porezne razrede (2003-2008) te smanjenje poreznih razreda sa pet na četiri (2007). Uvođenje doprinosa za refinansiranje duga institucija za socijalno osiguranje (CRDS) sa širom osnovom nego što su opći doprinosi za socijalno osiguranje (CSG) (1996). Uvođenje poreznog odbitka na zarađeni prihod (<i>Prime pour l'Emploi</i>) koje cilja radnike sa niskim primanjima (2001). Uvođenje poreznog štita koji direktne poreze ograničava na maksimalno 60% od prihoda (2006). Preoblikovanje poreza na prihod kroz smanjenje poreznih razreda na prihod sa šest na četiri i smanjenje stope (2006). Snaženje poreznog štita na 50 % od prihoda (2008).	Povećanje stope doprinosa za socijalno osiguranje, koje plaća uposlenik (1997). Uvođenje doprinosa uposlenih za specijalne šeme penziona štednje (1999). Privremeno ukidanje obaveznih doprinosa za specijalnu penzionu šemu (2004-2008). Uvođenje premije za osiguranje od nezaposlenosti (2002). Smanjenje stope osiguranja od nezaposlenosti (2006): za uposlenike 0,6 % (ranije 1,0 %) bruto plaće, i za poslodavce 0,3 % (ranije 0,5 %) od bruto plaće uposlenog. Povećanje minimalne stope za društveni porez u slučaju samouposlenih osoba sa 2000 EEK mjesečno u 2007. godini na najmanju plaću iz prethodne godine u 2009. godini Smanjenja stope doprinosa uposlenih i poslodavaca (1997-2002). Povećanje stope doprinosa poslodavaca i uposlenih (2004 i 2005). Smanjenje doprinosa koje uplaćuje poslodavac za radnike sa niskim primanjima (1997-2001). Smanjenje stope doprinosa uposlenih za bolest (1998). Smanjenje doprinosa poslodavaca i uposlenih za osiguranje od nezaposlenosti (2000-2001). Preduzeća sa manje od 20 uposlenih imaju koristi od ukupnog izuzeća od doprinosa poslodavca za socijalno osiguranje za upostlene koji primaju najmanju obaveznu plaću (2007).
Danska		
Estonija		
Finska		
Francuska		

	Opće smanjenje poreza na lični dohodak, čime se najviša marginalna stopa smanjila sa 53 % na 42 %, a najniža sa 25,9 % na 15 % (1999-2005). Postepeno povećanje za gotovo četvrtinu osnovnog neoporezovog doplatka (1998-2005).	Povećanje stope doprinosa za socijalno osiguranje (1997). Smanjenje doprinosa za penzioni sistem, koje finansira reforma ekološkog poreza (1999-2002). Neznačajno povećanje stope doprinosa za osiguranje za starost (2003, 2007). Smanjenje stope doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti u dva koraka, sa 6,5 % na 3,3 % (2007, 2008).
Njemačka	Uvođenje nove najviše marginalne porezne stope od 45 % (2007). Smanjenje najviše stope obaveznog poreza na lični dohodak, indeksiranje poreznih razreda plus povećanje nivoa neoporezovog prihoda (2000-2002). Konverzija poreznih olakšica u odbitke od porezne obveze (2003). Povećanje neoporezovog prihoda i širenje središnjih poreznih skala. Ukidanje stope poreza na lični dohodak od 15%. Postepeno smanjenje stope PLD-a za oporezivi prihod od € 12 000 do nivoa od € 75 000, za prihod zarađen u periodu 2007-2009. godina. PLD stopa od 40% stoji za prihod viši od € 75 000 (pogledati poglavlje o toj zemlji radi više informacija). Smanjen broj poreznih razreda sa šest na tri. Smanjenje odbitaka od poreznih obveza za uposlene (1999). Izmjene poreznih razreda (2001 and 2003). Povećanje poreznih odbitaka za uposlene (2002) Smanjenje broja poreznih razreda na dva, ukidanjem srednjeg razreda (2005).	Smanjenje doprinosa za penziono osiguranje, koje uplaćuju poslodavci i uposleni, u pogledu novog osoblja na nižem kraju platne skale (2001-2002). Ukupni troškovi poslodavca smanjeni na 37,5 % (1999).
Grčka	Smanjenje najviše stope obaveznog poreza na lični dohodak, indeksiranje poreznih razreda plus povećanje nivoa neoporezovog prihoda (2000-2002). Konverzija poreznih olakšica u odbitke od porezne obveze (2003). Povećanje neoporezovog prihoda i širenje središnjih poreznih skala. Ukidanje stope poreza na lični dohodak od 15%. Postepeno smanjenje stope PLD-a za oporezivi prihod od € 12 000 do nivoa od € 75 000, za prihod zarađen u periodu 2007-2009. godina. PLD stopa od 40% stoji za prihod viši od € 75 000 (pogledati poglavlje o toj zemlji radi više informacija). Smanjen broj poreznih razreda sa šest na tri. Smanjenje odbitaka od poreznih obveza za uposlene (1999). Izmjene poreznih razreda (2001 and 2003). Povećanje poreznih odbitaka za uposlene (2002) Smanjenje broja poreznih razreda na dva, ukidanjem srednjeg razreda (2005).	Smanjenje doprinosa za penziono osiguranje, koje uplaćuju poslodavci i uposleni, u pogledu novog osoblja na nižem kraju platne skale (2001-2002). Ukupni troškovi poslodavca smanjeni na 37,5 % (1999).
Madarska	Smanjenje najviše stope obaveznog poreza na lični dohodak, indeksiranje poreznih razreda plus povećanje nivoa neoporezovog prihoda (2000-2002). Konverzija poreznih olakšica u odbitke od porezne obveze (2003). Povećanje neoporezovog prihoda i širenje središnjih poreznih skala. Ukidanje stope poreza na lični dohodak od 15%. Postepeno smanjenje stope PLD-a za oporezivi prihod od € 12 000 do nivoa od € 75 000, za prihod zarađen u periodu 2007-2009. godina. PLD stopa od 40% stoji za prihod viši od € 75 000 (pogledati poglavlje o toj zemlji radi više informacija). Smanjen broj poreznih razreda sa šest na tri. Smanjenje odbitaka od poreznih obveza za uposlene (1999). Izmjene poreznih razreda (2001 and 2003). Povećanje poreznih odbitaka za uposlene (2002) Smanjenje broja poreznih razreda na dva, ukidanjem srednjeg razreda (2005).	Smanjenje doprinosa za penziono osiguranje, koje uplaćuju poslodavci i uposleni, u pogledu novog osoblja na nižem kraju platne skale (2001-2002). Ukupni troškovi poslodavca smanjeni na 37,5 % (1999).
Irsk	Smanjenje najviše stope obaveznog poreza na lični dohodak, indeksiranje poreznih razreda plus povećanje nivoa neoporezovog prihoda (2000-2002). Konverzija poreznih olakšica u odbitke od porezne obveze (2003). Povećanje neoporezovog prihoda i širenje središnjih poreznih skala. Ukidanje stope poreza na lični dohodak od 15%. Postepeno smanjenje stope PLD-a za oporezivi prihod od € 12 000 do nivoa od € 75 000, za prihod zarađen u periodu 2007-2009. godina. PLD stopa od 40% stoji za prihod viši od € 75 000 (pogledati poglavlje o toj zemlji radi više informacija). Smanjen broj poreznih razreda sa šest na tri. Smanjenje odbitaka od poreznih obveza za uposlene (1999). Izmjene poreznih razreda (2001 and 2003). Povećanje poreznih odbitaka za uposlene (2002) Smanjenje broja poreznih razreda na dva, ukidanjem srednjeg razreda (2005).	Smanjenje doprinosa za penziono osiguranje, koje uplaćuju poslodavci i uposleni, u pogledu novog osoblja na nižem kraju platne skale (2001-2002). Ukupni troškovi poslodavca smanjeni na 37,5 % (1999).
Italija	Smanjenje najviše stope obaveznog poreza na lični dohodak, indeksiranje poreznih razreda plus povećanje nivoa neoporezovog prihoda (2000-2002). Konverzija poreznih olakšica u odbitke od porezne obveze (2003). Povećanje neoporezovog prihoda i širenje središnjih poreznih skala. Ukidanje stope poreza na lični dohodak od 15%. Postepeno smanjenje stope PLD-a za oporezivi prihod od € 12 000 do nivoa od € 75 000, za prihod zarađen u periodu 2007-2009. godina. PLD stopa od 40% stoji za prihod viši od € 75 000 (pogledati poglavlje o toj zemlji radi više informacija). Smanjen broj poreznih razreda sa šest na tri. Smanjenje odbitaka od poreznih obveza za uposlene (1999). Izmjene poreznih razreda (2001 and 2003). Povećanje poreznih odbitaka za uposlene (2002) Smanjenje broja poreznih razreda na dva, ukidanjem srednjeg razreda (2005).	Smanjenje doprinosa za penziono osiguranje, koje uplaćuju poslodavci i uposleni, u pogledu novog osoblja na nižem kraju platne skale (2001-2002). Ukupni troškovi poslodavca smanjeni na 37,5 % (1999).

	Zakon o finansijama iz 2007. godine uveo je nekoliko izmjena, većinom u pravcu povećavanja kapitala poreznog sistema, povećanje osnovnih neoporezivih olakšica: uvođenje smanjenja na drugi i treći razred (sa 33 % na 27 % i sa 39 % na 38 %) za različite nivoe prihoda; uvođenje novog četvrtog razreda od 41%; peti razred od 43% sada se primjenjuje na prihode od € 75 001 umjesto na € 100 000.	Postepeno povećanje stope doprinosa za socijalno osiguranje sa 38 % na 33,09 %, (1997, 2000, 2001 i 2003). Povećanje gornje granice prihoda za oko četvrtinu prema kojoj su obavezni doprinosi za socijalno osiguranje (2008).
Latvija	Postepeno povećanje neoporezivog minimuma i olakšica za uzdržavane osobe (2005-2008).	
Litvanija	Postepeno povećanje osnovnog neoporezivog doplatka sa 142 LTL na 320 LTL te vezano povećanje pojedinačnog doplatka za roditelje sa invaliditetom ili samohrane roditelje (1996 do 2008). Uvođenje dodatnih neoporezivih doplatka za prvo i drugo dijete (0.1 % osnovnog neoporezivog doplatka, 2003) Postepeno smanjenje stope poreza na prihod sa 33 % na 24 % (2006-2008). Opće smanjenje stope poreza na lični dohodak (1998)	Obavezni doprinosi poslodavaca za socijalno osiguranje povećani za 1 % (na 31 %) bruto plaće i za 2 % (na 3 %) za uposlene (2000). Povećanje doprinosa za osiguranje od bolesti (2000). Reforma javnog osiguranja za liječničku njegu i povećanje stope doprinosa uposlenih u dugoročnu šemu zaštite sa 1 % na 1.7 % (2007).
Luksemburg	Povećanje minimalnog nivoa oporezivog prihoda (2001)	
Malta	Smanjenje broja poreznih razreda i izmjene u opsegu stopa (2000) Podizanje poreznog praga (2002). Smanjenje broja poreznih razreda i promjene poreznih pragova (2003) Smanjenje broja poreznih razreda i and change in Podizanje poreznog praga (2008).	Bez značajnih izmjena
Nizozemska	Opće smanjenje poreza na lični dohodak (2001). Uvođenje poreznog odbitka za sve uposlene i samouposlene	Uplata doprinosa u šemu osiguranja od invaliditeta premještena je sa uposlenog na poslodavca (1998). Povećanje stope doprinosa uposlenih za državne penzije Smanjenje poreza na plaću i doprinosa poslodavca za socijalno osiguranje Smanjenje stope doprinosa uposlenih za osiguranje od nezaposlenosti (2001).
Poljska	Smanjenje poreznih stopa i ograničenje poreznih odbitaka (do povećanja praga za oporezivi prihod (2007) Opće smanjenje stope prigoda na lični dohodak (2001). Opće smanjenje stope prigoda na lični dohodak (2005). Uvođenje novog gornjeg poreznog razreda, promjene u poreznim odbicima (2006).	Uvođenje novog sistema zdravstvenog osiguranja (2006) Opća reforma sistema socijalnog osiguranja (1999). Ciljana smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje koje uplaćuju poslodavci (2001).
Rumunija	Uvođenje sistema paušalnog oporezivanja stopom od 16%, čime je zamijenjen raniji sistem od četiri razreda sa stopama koje su varirale od	Smanjenje stopa doprinosa uposlenih i poslodavaca (2006-2008) Opća reforma sistema socijalnog osiguranja: širenje porezne osnove

	18% do 40 % (2005).	uključivanjem bonusa; ukidanje gornje granice od pet bruto plaća na plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje, itd. (2008) Reforma penzionog sistema – uvođenje obaveznog drugog stuba (započeto 2008. godine).
Slovenija	Smanjenje broja poreznih razreda sa šest na pet Smanjenje broja poreznih razreda sa pet na tri; povećanje općih olakšica za sve porezne obveznike (sa € 2,522 na € 2,800), povećanje poreznih olakšica za obveznike sa troje ili više djece (2007). Uvođenje dualnog sistema oporezivanja prihoda (dividende, kamate i kapitalni dobiti zasebno se oporezuju srazmjernim stopama, 2006). Povećanje poreznih olakšica, smanjenje broja poreznih razreda za 7 na 5 (1995-2002)	Smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje i uvođenje postepenog ukidanja poreza na fond plaća do 1. januara 2009. godine (2005-2009). Stope su 0 %, 2.3 %, 4.7 % i 8.9 % u 2007. godini i 0 %, 1.1 %, 2.3 % i 4.4 % u 2008. godini. Smanjenje za 2,8% doprinosa poslodavca za socijalno osiguranje (1995-2006). Povećanje doprinosa uposlenih za 1.4 % za socijalno osiguranje (1995-2006). Povezivanje granice doprinosa (granica poreza na fond plaća) sa prosječnom plaćom (3 ili 1.5 puta prosječne plaće). Uvođenje godišnjeg kliringa doprinosa za zdravstveno osiguranje (u 2006. godini za doprinose uplaćene u 2005. godini). Uvođenje obaveznog stuba kojim se lično upravlja na nivou od 9% bruto zarade (2005). Povećanje praga doprinosa (granica poreza na fond plaća) sa 3 na 4 puta iznosa prosječne plaće (2008). Ciljana smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje (1997-2000). Smanjenje doprinosa za nezaposlenost za poslodavce i uposlene (2001). Uvođenje različitih umanjenja i smanjenja doprinosa za socijalno osiguranje pri upošljavanju radnika u nepovoljnom položaju (2006).
Slovačka	Smanjenje gornjih i donjih stopa (2003) Opća reforma oporezivanja, premještanje poreznog opterećenja sa direktnih na indirektno opterećenje, ukidanje izuzeća i specijalnih aranžmana te uvođenje paušalne stope oporezivanja od 19% za porez na lični dohodak (2004) Smanjenje neoporezivih ličnih olakšica (2007)	
Španija	Smanjenje stope poreza na lični dohodak, povećanje osnovnih ličnih odbitaka i povećanje odbitaka na prihod za radnike sa niskim primanjima (1999). Smanjenje stope poreza na lični dohodak i uvođenje neutrošivog odbitka na plaćeni porez na godišnjem nivou u iznosu od €1000 za žene u radnom odnosu sa djecom mlađom od 3 godine (2003). Smanjenje porezne skale primjenjive na opću komponentu oporezivog prihoda sa 5 razreda (15 % to 45 %) na četiri (24 % to 43 %, 2007). Povećanje ličnih i porodičnih olakšica, koje su sada uključene u prvi razred, koji se oporezuje nulom stopom (2007). Stabilno povećanje opće stope porezne olakšice za zaposlenost, na osnovu nelinearne formule (2007, 2008). Uvođenje općih poreznih odbitaka (za žene rodilje ili za iznajmljivanje smještaja u kojem vlasnik stanuje, 2007).	
		Smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje do 40 % za istraživače (2007).

	Uvođenje općeg sniženja poreza od €400 za sve koji zarađuju prihode (2008). Smanjenja središnjeg i lokalnog poreza na prihod, posebno u segmentu donje do srednje granice (1999-2001). Povećanje praga za plaćanje državnog poreza na prihod (2000-2002) i povećanje osnovnog odbitka (2001-2002). Povećanje smanjenja poreza u pogledu doprinosa za penziono osiguranje, veći osnovni porezni odbitak povezan sa penzionim doprinosima, viši osnovni porezni odbici za primaocce niskih i srednjih prihoda (2006). Uvođenje u dvije faze porezne olakšice za zarađeni prihod (2007, 2008)	Povećanje stope doprinosa koje uplaćuje uposlenik (1995-1998). Smanjenje stope doprinosa koje uplaćuje poslodavac (2000-2001). Smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje koje uplaćuje poslodavac (2004, 2006 i 2007). Povećanje polazne tačne za plaćanje nacionalnih doprinosa za osiguranje (NDO) za poslodavce i uposlene. Smanjenje stope doprinosa poslodavca da bi se kompenziralo za uvođenje nameta za klimu (1999-2001) Povećanje NDO-a za 1 % za poslodavce i uposlene (2002) Postepeno ukidanje regionalnih razlika među doprinosima za socijalno osiguranje koje uplaćuju poslodavci (2004-2006).
Švedska		
Velika Britanija	Smanjenje poreza na lični dohodak, posebno u segmentu od donje do srednje granice (1999-2000).	
Norveška	Smanjenje naknadnog poreza (1999, 2002-2006). Povećanje minimalnog odbitka (1999-2002, 2006). Oporezivanje beneficija za rehabilitaciju kao plaće (2002). Povećanje naknadnog poreza (2000).	

Bibliografija

- Arandarenko et al.** (2008).: Labor costs and Labor Taxes in the Western Balkans. Svjetska Banka
- Alfonso, A. and Carone, G.** (2004). "Do Labor Taxes (and their Composition) Affect Wages in the Short and in the Long Run?" Public Economics 0411004, EconWPA.
- Bredenkamp, C. and Gagnolati, M.** (2007). "Sustainability of healthcare financing in the Western Balkans; an overview of progress and challenges." *Policy research working paper no. WPS 4374*, Svjetska banka
- Carone, G., Costello, D., Guardia, N. D., Pryzwara, B., and Salomaki, A.** (2005). *The economic impact of ageing populations in the EU25 Member States. Economic Paper. No. 236. European Commission*
- Langenbrunner, J.C., Sheiman, I, Kehler, J.** (2004). "Approaching health financing policies in the Gros, D., and Steinherr, A. „Economic in Transition in Central and Eastern Europe". 145-147.
- Nickell, S.** (2004). "Employment and Taxes," CEP Discussion Paper 634.
- Norregaard, J. and Khan, T.S.** (2007). „Tax policies and recent trends and coming challenges". IMF
- Evropska komisija (EC).** (1999). EC Regulation No 530/1999 concerning structural statistics on earnings and labour costs.
- Evropska komisija (EC).** (2003a). EC Regulation No 450/2003 of the European Parliament and of the Council concerning the labour cost index.
- Evropska komisija (EC).** (2003b). EC Regulations No 1216/2003 implementing Regulation EC No 450/230 of the European Parliament and of the Council concerning the labour cost index.
- Evropska komisija (EC).** 2007a. General government data: Economic Databases and statistical coordination. Directorate general (ECFIN) economic and financial affairs
- Evropska komisija (EC).** 2007b. General government data: Economic Databases and statistical coordination. Directorate general (ECFIN) economic and financial affairs
- Evropska komisija (EC).** (2008a). „Enlargement strategy and main challenges in 2008-2009." Communication from the commission to the Council and the European Parliament.
- Evropska komisija (EC).** (2008b). Economic and Financial Affairs. Adjustment capacity of labour markets of the Western Balkan countries. Economic paper 346 (2008)
- Eurostat.** (2006). Data base on Eurostat Structural indicators

Eurostat. (2008). Taxation trends in the EU.

Eurostat. (2007). Taxation trends in the EU. Edition 2007.

Međunarodna organizacija rada (ILO). (2007). Podaci zasnovani na nizu istraživanja radne snage (2007) za Crnu Goru, Albaniju, Hrvatsku i Makedoniju, te za 2008. godinu za Srbiju.

OECD. (2004). *Taxing Wages 2002/2003. Paris.OECD*

OECD. (2007a). *Taxing Wages 2005/2006. Paris.OECD*

OECD (2007b). *OECD in figures. Paris.OECD*

Svjetska banka. 2002. Labor market in postwar Bosnia and Herzegovina

Svjetska banka. (2004a). Building labour market institutions in SEE; Broadman, Bergsman, Drebentsov 2000; Svjetska banka 2003a

Svjetska banka. (2004b). Funding Social security Benefits, Presentation by M. Navarro, Sr. Financial Sector Specialist. Philippines Social security Association Convention (2004).

Svjetska banka. (2004c). "Funding Social Security Benefits". Presentation by Miguel Navarro, Sr. Financial Sector Specialist. Philippines Social Security Association Convention

Svjetska banka (2005).. Labour market report.

Svjetska banka: (2007).. Pension system notes

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). (2007). "EU Health Observatory". Chapter 6: Sources of health financing and revenue collection: reforms, lessons and challenges. Strengthening the health sector in BiH: Health national accounts

Međunarodni monetarni fond (IMF). (2007). Article IV Consultation. Public Information Notice on the Executive Board Discussion, and Statement by the Executive Director for Bosnia and Herzegovina

Konferencija UN-a o trgovini i razvoju (UNCTAD).

<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2441&lang=1>

Ministarstvo finansija i trezora BiH (MFT BH). (2008). Srednjoročni okvir rashoda 2008-2010 i 2009-2011

Ministarstvo finansija Federacije BiH (MF FBH). (2008). Srednjoročni okvir rashoda 2008-2010 i 2009-2011

Ministarstvo finansija Republike Srpske (MF RS). (2008). Srednjoročni okvir rashoda 2008-2010 i 2009-2011

Ministarstvo zdravlja FBiH. (2008). Strategija o zdravlju - nacrt.

Ministarstvo civilnih poslova BiH. (2009). Baza podataka o nacionalnim zdravstvenim računima. Jačanje zdravstvenog sektora u BiH.

Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP). (2008). Godišnji izvještaj o ekonomskim trendovima. Vijeće ministara BiH.

Agencija za statistiku BiH (BHAS). (2007, 2006). Anketa radne snage 2006, 2007

Agencija za statistiku BiH (BHAS). (2008). Anketa radne snage 2008

Fond penzijskog i invalidsko osiguranja FBH. (2008). Godišnji izvještaj.

Zakon o doprinosima za socijalno osiguranje FBiH. (Službeni glasnik FBiH, 35-98, 54/00, 16/01, 01/01, 17/06, 14/08)

Zakon on doprinosima za socijalno osiguranje u Republici Srpskoj. (Službeni glasnik RS, 51/01, 96/03, 128/06, 120/08)

Zakon o porezu na lični dohodak FBiH. (Službeni glasnik FBiH, Broj 10/08)

Zakon o porezu na lični dohodak RS. (Službeni glasnik RS, Broj 91/06, 120/08)

Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju FBiH (Službeni glasnik FBiH, Broj 29/98, 49/00, 32/01, 73/05 i 59/06)

Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju RS (Službeni glasnik RS, Broj 106/05, 20/07, 33/08, 1/09)

Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH (Službeni glasnik FBiH, Broj 30/97, 7/02, 70/08))

Zakon o zdravstvenom osiguranju RS (Službeni glasnik RS, Broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 17/08)

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijedjenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 48 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.